

Sisekaitseakadeemia

Finantskolledž

Anete Aasmäe

**RAKENDUSKÕRGHARIDUSE ÕPPURITE TÖÖSUHTED
JA NENDE MAKSUTEADLIKKUS**

Lõputöö

Juhendaja:

Merle Tammela, MA

Tallinn 2024

SISUKORD

MÕISTED.....	3
SISSEJUHATUS	4
1.ERINEVAD TÖÖSUHTED JA MAKSUTEADLIKKUS	8
1.1 Töösuhte mõiste ja olemus.....	8
1.1.1 Töölepingute liigid ja sisu	10
1.2 Ümbrikupalk ja riskid.....	12
1.3 Maksuteadlikkus ja maksutahe.....	16
2. ÕPPURITE MAKSUTEADLIKKUS TÖÖLEPINGUTEST JA ÜMBRIKUPALGAST	21
2.1 Uurimismetoodika.....	21
2.2 Õppurite maksuteadlikkus ning teadmised erinevatest töösuhetest ja ümbrikupalgast	24
2.3 Uuringutulemuste järeldused ja ettepanekud	37
KOKKUVÕTE	40
SUMMARY	41
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	43
Lisa 1 Ülevaade küsimustikust	48
Lisa 2 Küsimustiku kategooriad ja koodid	55

SISEKAITSEAKADEEMIA LÕPUTÖÖ ANNOTATSIOON

Finantskolledž	Mai 2024
<p>Töö pealkiri eesti keeles: Rakenduskõrghariduse õppurite töösuhted ja nende maksuteadlikkus Töö pealkiri võõrkeeles: <i>Employment relationships of applied higher education students and their tax awareness</i></p>	
<p>Lühikokkuvõte: Lõputöö on kirjutatud eesti keeles ning sisaldab inglise keelset resümeed. Töö maht koos lisadega on 59 lehekülge (põhiosa 47 lk ja lisad 12 lk). Lõputöös on kasutatud kokku 51 inglise- ja eestikeelset allikat, millele on tekstis viidatud.</p> <p>Lõputöö uurimisprobleem seisneb selles, et noored on vähem maksuteadlikumad võrreldes teiste vanusegruppidega ja sellest tuleneb ka noorte madal maksutahe. Uurimisküsimus on sõnastatud küsimusena, kui maksuteadlikud on rakenduskõrghariduse õppurid? Lõputöö eesmärk on välja selgitada rakenduskõrghariduse õppurite maksuteadlikkus, teadlikkus kohustustest ja õigustest tööle asudes ja teadlikkus ümbrikupalgast.</p> <p>Lõputöö eesmärgi saavutamiseks kasutati kombineeritud meetodit ehk kvantitatiivset ja kvalitatiivset uurimismeetodit, läbi viidi poolstruktureeritud ankeetküsitlus. Töö koosneb kahest peatükis, kus esimeses peatükis antakse teemakohane teoreetiline ülevaade töösuhetest, erinevatest töölepingu liikidest, ümbrikupalgast ja sellega kaasnevatest riskidest ning maksuteadlikkusest ja maksutahtest. Teises peatükis kirjeldatakse uurimuse meetodikat ning analüüsitakse ankeetküsitluse tulemuste käigus kogutud informatsiooni.</p> <p>Teooria ning uuringute tulemuste alusel tehti järeldused ning sõnastati neli ettepanekut noorte maksuteadlikkuse tõstmiseks. Kokkuvõttes võib öelda, et rakenduskõrghariduse õppurite maksuteadlikkus, teadlikkus kohustustest ja õigustest tööle asudes ja teadlikkus ümbrikupalgast on heal tasemel.</p>	
<p>Võtmesõnad: maksuteadlikkus, ümbrikupalk, maksudest kõrvalehoidumine, töösuhe, maksutahe, töölepingud</p>	
<p>Võõrkeelsed võtmesõnad: <i>tax awareness, envelope pay, tax evasion, employment relationship, tax will, employment contracts</i></p>	
<p>Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia</p>	
<p>Töö autor: Anete Aasmäe Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjalikest allikatest ja mujal allikates saadud info on nõuetekohaselt viidatud. Annan Sisekaitseakadeemiale tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose reprodutseerimiseks säilitamise ja elektroonilise avaldamise eesmärgil, sealhulgas Sisekaitseakadeemia raamatukogu digikogusse lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni. Annan loa teose üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Sisekaitseakadeemia veebikeskkonna kaudu sealhulgas Sisekaitseakadeemia raamatukogu digikogu kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni. Olen teadlik, et nimetatud õigused jäävad alles ka autorile. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.</p>	
<p>Juhendaja: Merle Tammela</p>	
<p>Kolledži direktor: Kerly Randlane</p>	

MÕISTED

Maksuteadlikkus – maksumaksja teab, mõistab ja rakendab maksusätteid õigesti.

Maksukuulekus – kõikide tulude aruandlus ja maksukohustuste tasumine, täites seaduses olevaid nõudeid ja maksuregulatsioone.

Maksutahe – maksumaksja vaba tahe maksta maksud vastavalt maksusätetele, vabatahtlikult maksude maksmine õigeaegselt ja õiges maksumääras.

Maksutahte indeks – näitaja, mis koondab erinevad maksudistsipliini ja -moraaliga seonduvad näitajad üheks koondindikaatoriks. Indeksi väärtus on vahemikus 0 kuni 100, kus maksimum peegeldab ideaalolukorda, kus kõik Eesti elanikud väljendavad täielikku maksutahet

SISSEJUHATUS

Töösuhted on seotud õppurite karjääri- ja tööalase arenguga ning maksuteadlikud noored mõistavad paremini, kuidas nende maksud panustavad ühiskonna arengusse.

Riigi üks suurimaid maksu probleeme on ümbrikupalk ehk töötasu, mille pealt ei maksta riigile makse. Ümbrikupalkade risk on suur aastaringiselt, aga avaldub tihedamini suveperioodil, kui noortel algab suvevaheaeg ning otsitakse vaid paariks kuuks tööd. (Maksu- ja Tolliamet, 2020) Peamine põhjus, miks noored soovivad käia kooli kõrvalt tööl, on eelkõige see, et katta elamiskulusid (Poliitikauuringute keskus, 2020). Mõningad ettevõtted eelistavad maksta töötajatele ümbrikupalka, kuna siis pole vaja tasuda riigile erinevaid makse, näiteks: sotsiaalmaksu ja töötuskindlustusmaksu. Lisaks on ümbrikupalga risk suurem osalisele või täielikule hooajatööle, sh noorte seas. Noorukid on kõige vastuvõtlikumad ümbrikupalga suhtes oma teadmiste kui ka hoiakute tõttu, sest nende teadmised maksude maksmise kohta on maksutahte uuringu alusel kõige madalamad. (Maksu- ja Tolliamet, 2022) Maksu- ja Tolliamet planeerib tegevusi, et tõsta noorte hulgas teadlikkust seoses ümbrikupalgaga, andes erinevates koolides loenguid, eesmärgiga ümbrikupalkade osakaalu Eestis vähendada. Lisaks on võetud kasutusele ka meede, kus Maksu- ja Tolliamet võtab enne suveperioodi ühendust erinevate ettevõtetega ning tuletab neile meelde, et igasugune lisatööjõu kasutamine tuleb töötamise registris kindlasti registreerida. (Maksu- ja Tolliamet, 2020)

Horodnic jt (2020, p. 55) toovad välja, et osad noored eelistavad ümbrikupalka, sest nii on võimalik saada kokkuvõttes kätte suurem töötasu ning nende palgast ei arvestata maha töötuskindlustusmaksu, pensionifondi ega tulumaksu. Suurem palk on atraktiivsem ning tihtipeale noored pikemalt tagajärgede peale mõtlema ei jää. Makstes palgatasu õiglaselt ja tasudes sellelt riigile makse, saab riik pakkuda erinevaid hüvesid. Sotsiaalmaksust saadud tuluga rahastatakse pensionikindlustust ja riikliku ravikindlustust. Põhjus, miks noored on ükskõiksemad töölepingu suhtes, võib olla see, et riiklik ravikindlustus on õpilastele juba tagatud ning nad eelistavad pigem suuremat summat ehk ümbrikupalka ning ei mõtle nii pikalt ette tuleviku peale. Rahandusministeerium (2024) on avaldanud, et töötav inimene kogub pensionifondi raha endale ise, makstes brutopalgast pensionifondi 2%. Pensionifondi maksumäära saab kahelt protsendilt tõsta vabatahtlikult neljale või kuuele protsendile. Horodnic jt (2020, p. 55) on rõhutanud, et pensionifondi raha kogumine on üks

mõjuvaimaid põhjusi, miks koolis käiv noor peaks kaaluma just lepinguga töötamist. Mida rohkem on ametlikku tööstaaži, seda suuremat pensionit on võimalik tulevikus saada.

Töötamiseks võib sõlmida erinevat liiki lepinguid: töölepingu, töövõtulepingu või käsunduslepingu. Paljud kooli kõrvalt tööl käivad noored ei ole teadlikud erinevate lepingute erinevustest ja nendega kaasnevatest õigustest ning kohustustest. Sellist teadmatust saavad tööandjad kasutada ära enda kasuks. Näiteks võivad olla töövõtuleping ja käsundusleping tööandja jaoks kasulikumad, kui tööleping, sest tööandja pole kohustatud maksma ületunde, riigipühadel töötamise eest kõrgemat tasu või töötajal pole kohustuslikku tasustatud põhipuhkust. (Tööinspeksioon, 2023)

Teema on aktuaalne, sest riigi üks suurimaid maksuprobleeme on jätkuvalt ümbrikupalgad. Kõige suurem risk ümbrikupalgale on eelkõige tööl käivad noored ja hooajalised töötajad. (Maksu- ja Tolliamet, 2020) Riigi maksupoliitika eesmärk on iga-aastaselt kokku koguda maksutulud ning maksuauku vähendada. Ideaalne on olukord, kus kõik ettevõtted ja isikud täidavad vabatahtlikult, õigeaegselt ja korrektselt maksukohustusi. (Maksu- ja Tolliamet, 2022, lk 2) Selle eesmärgi saavutamiseks tuleb isikute maksuteadlikkust suurendada, milleks on Maksu- ja Tolliamet teinud külastusi koolidesse ja erinevaid kampaaniaid, et mõjutada inimeste teadmisi, hoiakuid ja maksutahet. Neile on oluline suurendada arusaama, et makse maksavad võrdsetel alustel kõik Eesti elanikud ning maksudest hoidumine on ühiskonnas taunitav käitumisviis (Maksu- ja Tolliamet, 2022, lk 12).

Teema on uudne, sest eelnevalt on tehtud sarnastel teemadel lõputöid gümnaasiumiõppurite, tudengite ja abiturientide hulgas, kuid antud töö autor on fookusesse võtnud mitme erineva kooli rakenduskõrghariduse tudengite teadlikkuse erinevatest töölepingutest ja ümbrikupalgast. Janelle Laukse (2022, lk 21) on oma lõputöös “Eesti koolinoorte teadlikkus ümbrikupalgast Lääne-Virumaa koolide 9.-12. klasside näitel” uurinud noorte teadlikkust ümbrikupalgast ja kuidas nende maksuteadlikkust tõsta. Selle lõputöö eesmärgiks on teada saada õpilaste teadlikkus ümbrikupalgast ja selle vastuvõtmisega kaasnevatest riskidest. Küsitluses keskendub autor õppijate teadlikkusele ümbrikupalgast, tööjõumaksudest ja hüvedest. Töös uuriti koolinoorte kokkupuudet seoses töötamise ja ümbrikupalgaga ning nende hoiakuid ümbrikupalga suhtes ning selgitati välja õppurite kokkupuude ümbrikupalga vastaste kampaaniatega. Ksenija Vladõtsenko (2023, lk 6) oma lõputöös “Sisekaitseakadeemia üliõpilaste maksuteadlikkus” uuris

Sisekaitseakadeemia üliõpilaste näitel maksuteadlikkust, kuid mitme erineva kooli rakenduskõrghariduse õppurite seas ei ole varasemalt tehtud. Ksenija Vladõtšenko enda töös keskendus üliõpilaste teadmistele maksudest ja Eesti maksusüsteemist ning selgus, et Sisekaitseakadeemia üliõpilased on maksuteadlikud, sest enamuse ankeetküsitluste õigete vastuste osakaal oli rohkem kui 90%. Töö autor keskendub samuti enda töös õppurite maksuteadlikkusele, kuid ka nende töösuhetele ja teadmistele ümbrikupalgast.

Uurimisprobleemiks on noorte madal maksutahe, hoiak ja teadmatus maksude maksmise kohta, mis suurendavad riski ümbrikupalga vastuvõtmiseks. Tõstes noorte teadlikkust erinevate töölepingute ja maksude maksmise kohta, muudab see nende hoiakuid ja tõstab maksutahet, mis vähendab ümbrikupalgariski (Maksu- ja Tolliamet, 2022).

Uurimisküsimus on sõnastatud küsimusena: kui maksuteadlikud on rakenduskõrghariduse õppurid?

Lähtudes uurimisprobleemist püstitas töö autor järgmised **uurimisküsimused**:

1. Millised on rakenduskõrghariduse õppurite töösuhted?
2. Kui teadlikud on tudengid erinevatest töölepingutest, õigustest ja kohustustest seoses tööle asumisega?
3. Kuidas õppurid suhtuvad ümbrikupalga vastuvõtmisesse ja pakkumisse?
4. Kuidas suurendada õppurite maksuteadlikkust?

Lõputöö eesmärk on välja selgitada rakenduskõrghariduse õppurite maksuteadlikkus, teadlikkus erinevatest töösuhetest ja ümbrikupalgaga kaasnevatest riskidest.

Lõputöö eesmärgi täitmiseks on püstitatud järgmised uurimisülesanded:

1. Analüüsida teaduskirjandust ja anda teoreetiline ülevaade maksuteadlikkuse olulisusest, töölepingu mõistest ja erinevatest liikidest.
2. Välja selgitada rakenduskõrghariduse õppurite teadlikkust ümbrikupalgast ning tegureid, mis mõjutavad nende maksutahet.
3. Analüüsida saadud tulemusi ja teha järeldusi, mida saaks teha selleks, et suurendada rakenduskõrghariduse õppurite maksuteadlikkust.

Lõputöö eesmärgi täitmiseks viiakse läbi empiiriline uuring, milles kasutatakse kvantitatiivset ja kvalitatiivset uurimismeetodit ehk kombineeritud meetodit. Kombineeritud meetodi kasutamine lõputöös võimaldab teha põhjalikumad järeldused rakenduskõrghariduse õppurite teadlikkusest töölepingutest ja ümbrikupalgast. Kvalitatiivne uuring vaatab nähtusi üksikasjalikult ja terviklikult ning põhineb vaatlustel ja tõlgendustel, kuidas inimesed tajuvad erinevaid sündmusi (Seers & Crielton, p. 487). Andmekogumismeetodina kasutati poolstruktureeritud anonüümset ankeetküsitlust, mis viidi läbi *Google Forms* keskkonnas. Küsitluse valimi moodustasid Sisekaitseakadeemia, Tallinna Tehnikakõrgkooli ja Tartu Ülikooli Pärnu kolledži rakenduskõrghariduse õppurid, tegemist oli mugavusvalimiga. Andmeid analüüsiti kirjeldava statistika meetodiga ja vabavastuste andmeid analüüsiti kvalitatiivse sisuanalüüsiga. Mosera & Korstjens (2018, p. 12) arvates on kvalitatiivse sisuanalüüsi eesmärk kirjeldada küsimustikule vastanute tähendusi ja arvamusi.

Lõputöö jaguneb kaheks osaks, millest esimene osa annab ülevaate erinevatest töölepingutest, ümbrikupalgaga kaasnevatest riskidest ja maksuteadlikkusest. Teoreetilises osas kasutati mitmeid teadusallikaid, mis on leitavad EBSCO, SAGE, Wiley ja *Google Scholar* andmebaasidest. Teise peatüki esimeses alapeatükis kirjeldatakse uuringu läbiviimise meetodeid, teises alapeatükis analüüsitakse rakenduskõrghariduse õppurite maksuteadlikkust, teadlikkust erinevatest töölepingutest ja ümbrikupalgast ning kolmandas alapeatükis sõnastatakse uuringu järeldused, tehakse ettepanekud, kuidas suurendada rakenduskõrghariduse õppurite maksuteadlikkust.

1. ERINEVAD TÖÖSUHTED JA MAKSUTEADLIKKUS

1.1 Töösuhte mõiste ja olemus

Töö tegemine ja tulu teenimine võib toimuda erinevate lepinguliste suhete alusel. Kõige levinumaks on tööõigussuhe ja töö tegemine töölepingu alusel. (Vahtra ja Raidve, 2007, lk 7) Töösuhe tekib tööandja ja töötaja vahel, kui isik asub ettevõttesse tööle ning osapooled sõlmivad omavahel töölepingu. Töötajal ja tööandjal tekivad kohustused ja õigused, mida peab üksteise ees täitma, kas töölepingu, kollektiivlepingu ja töölepingu seaduse alusel. Tööleping on töötaja ja tööandja vaheline kokkulepe, mis reguleerib osapoolte vahelisi kohustusi ja õigusi. Töötaja peab tööandjale tegema tööd, alludes tema kontrollile ja tööandja on kohustatud maksma töötajale tasu tehtud töö eest ja tagama talle ettenähtud töötingimused. (Sotsiaalministeerium, 2023)

Töösuhet iseloomustab ennekõike töö tegemine alluvussuhtes, tööandja juhtimise ja kontrolli all. Iga töösuhe peaks hakkama töölepinguga, mis on kõige sagedasem töösuhteid reguleeriv toiming, ning töösuhte järgmised tunnused on (Vahtra ja Raidve, 2007, lk 7):

1. tööandja juhib ja korraldab tööprotsessi;
2. töötaja allub tööandja juhtimisele ja kontrollile;
3. tööandja määrab töö tegemise aja, koha ja viisi;
4. töötaja täidab kindlat tööfunktsiooni, alludes tööandja sisekorrale;
5. tööandja maksab igakuiselt töötasu, võimaldab puhkust;
6. tööandja kindlustab teatud töötingimused ja töövahendid;
7. tööandja saab tegevusega kaasneva tulu.

Nende tunnuste puhul on tegu tööõigussuhtega. Tööõigussuhtesse astub töötaja töölepingu alusel tasu saamise eesmärgil ehk tööõigussuhet reguleerib tööleping (Siigur, 1995, lk13). Võlaõigusseaduse § 2 lg 1 alusel võlasuhtest lähtuvalt on üks isik (võlgnik) kohustatud tegema teise isiku (võlausaldaja) kasuks teatud tegu või jätta see tegemata ning võlausaldajal on õigus nõuda, et võlgnik enda kohustused täidaks. Vahtra ja Raidve (2007, lk7) leiavad, et võlaõiguslike lepingute (käsundusleping ja töövõtuleping) alusel töö tegemisel puudub tööõigussuhtele omane alluvusvahekord. Nendes suhetes on pooled võrdsed partnerid ning neil on suurem vabadus otsustada, millistes tingimustes kokku leppida.

Võlaõigusseaduse (edaspidi VÕS) § 3 lg 3 alusel võib võlasuhe tekkida järgmistel tingimustel:

1. lepingust;
2. kahju õigusvastasest tekitamisest;
3. alusetust rikastumisest;
4. käsundita asjaajamisest;
5. tasu avalikust lubamisest;
6. muust seadusest tulenevast alusest.

Töösuhete sõlmijad peavad arvestama, et mõlema osapoolte õigused ja kohustused on erinevate seadustega väga laias ulatuses reguleeritud. Töötaja saab tööõigussuhetes seadusega tagatud suurema kaitse, kuid peab tööd tegema tööandja juhtimise, kontrolli ja distsiplinaarvõimu all. (Vahtra ja Raidve, 2007, lk 10)

Töösuhete olemasolu kontrollimiseks tuleb kindlaks teha, kas töötaja ja tööandja vahel on olemas vastastikused kohustused tööd pakkuda ja ning seda teha. Töösuhete tingimusi reguleerib sõlmitud tööleping. Osaline või täistööaeg ei mõjuta seadusjärgseid tööõigusi ning tööandja peab kohtlema enda töötajaid võrdselt olenemata töötaja töökoormusest. Tööpakkumine ja selle vastuvõtmine loob õiguslikult siduva lepingu, mis võib olla nii kirjalik kui ka suuline ning koosneda kohustuslikest, kaudsetest ja sõnaselgetest tingimustest. (Morris, *et al.*, 2009, pp. 419-464)

Töösuhted jagunevad kaheks: kollektiivsed töösuhted ja individuaalsed töösuhted. Kollektiivsete töösuhete puhul sõlmitakse kollektiivleping, mis on vabatahtlik kokkulepe töötajate ja tööandja vahel. Sellega on võimalik kindlaks määrata suurema osa töötajate töötamise tingimustest. Kollektiivlepingu sõlmimist, kehtimist, lõppemist ja sisu reguleerib kollektiivlepingu seadus. (Sotsiaalministeerium, 2023) Kollektiivsed töösuhted on kasulikud mõlemale osapooltele, kuna kokkulepped aitavad vähendada konflikte, tagavad töörahu ja motiveerivad töötajaid. Tööandja vaatest hoiab kollektiivne tööleping kokku aega ning ressursi, sest nii on võimalik kohaldada suurele osa töötajatest samad standardid. Töötaja vaatest saab tööandjaga saavutada vastastikused kokkulepped tööülesannete ja -korralduse kohta, mis aitab tagada töökindlust. Ettevõtte vaatest võib kollektiivne töösuhe suurendada tootlikkust ja kasumit, kui töötajad ja tööandja ei tegele ainult enda huvide edendamiseks vaid teevad koostööd, omades häid töösuhted, selle läbi on võimalik edendada ettevõtte kasumit. (Svarstad & Kostøl, 2022, p. 866) Kokkuvõtlikult

on kollektiivne töösuhe töötajate ja tööandja vahelise suhte reguleerimine. Alati ei pea kollektiivset töösuhet reguleerima kollektiivleping, vaid see võib toimuda ka kollektiivsete läbirääkimiste kaudu, lepingut sõlmimata. Selle eelduseks on läbirääkimised seoses töökorralduse ja taktika, kuidas erinevaid kokkuleppeid saavutada. Eestis on kollektiivlepingu sõlmimine pigem erand. Vähem kui 6% Eesti ettevõtetes on sõlmitud kollektiivleping. Peamiselt sõlmitakse kollektiivleping suuremates ettevõtetes või avalikus sektoris. (Sotsiaalministeerium, 2023, lk 1-2)

Individuaalsete töösuhete osas reguleerib normistiku töölepingu seadus ja selle alusel teeb töötaja tööandjale tööd. Üldreeglina on töölepingu olulisteks tingimusteks töötasu, tööaeg, tehtavad tööülesanded, töö tegemise koht jms. Seadus näeb ette tingimused, millest peab tööandja töötajat enne tööle asumist kirjalikult teavitama. (Sotsiaalministeerium, 2023) Iga inimese töösuhe tööandjaga on individuaalne ning lepinguvabaduse põhimõttest lähtuvalt ei pea kõik töötajad töötama täpselt samadel tingimustel, näiteks osadele meeldib teha tööd õhtuti ja osadele kodukontoris. Töösuhe on individuaalne ja peab arvestama poolte vajadustega. (Tööinspeksioon, 2021)

Kokkuvõttes saab öelda, et töösuhe tekib tööandja ja töötaja vahel siis, kui sõlmitakse omavahel kirjalik või suuline leping, milles on välja toodud mõlema osapoole õigused ja kohustused. Kollektiivlepingute puhul määratakse suurema osa töötajate töötamise tingimused ja töökorraldused. Individuaalse lepingu puhul kehtivad kokkulepitud tingimused ainult ühele isikule, kelle vahel on tööandja ja töötaja lepingu sõlmitud.

1.1.1 Töölepingute liigid ja sisu

Tööle asudes saab vormistada kolme erinevat liiki töölepingut, mis on järgmised: tööleping, töövõtuleping ja käsundusleping. Lepingute sisu erinevuste järgi saab isik mõelda, milline leping sobib temale tekkiva õigussuhtega (Tööinspeksioon, 2023). Tööleping loetakse sõlmituks siis, kui osapooled on lepingu allkirjastanud või töötaja on tööle lubatud, ning tööle lubamine on võrdsustatud töölepingu sõlmimisega, sõltumata töölepingu vormistamisest (Vahtra ja Raidve, 2007, lk 12).

Töölepingu seadus (järgnevalt TLS) § 1 lõige 1 alusel on tööleping see kui töölepingu alusel teeb füüsiline isik ehk töötaja teisele isikule ehk tööandjale tööd, alludes tema

juhtimisele. Tehtud töö eest maksab tööandja töötajale tasu ehk palka. TLS § 29 lõige 3 ja 6 alusel makstakse töötasu rahas ja selle suurus lepitakse kokku, kuid töötasu ei või olla väiksem kui Vabariigi Valitsuse kehtestatud töötasu alammäär. Töötasu alamäära kehtestamise määruses §1, kehtestas Vabariigi Valitsus 1. jaanuarist 2024 töötasu alammääraks 4,86 eurot tunnis ja kuutasu alammääraks 820 eurot, seda täistundide puhul. TLS §4 lõige 2 alusel peab töölepingu sõlmimine olema kirjalik.

Töölepingu eelisteks erinevalt töövõtulepingule ja käsunduslepingule on kõrgem tasu ületundide tegemisel, riigipühade ajal töötamisel või öötundide tegemise eest. TLS § 44 lõige 7 alusel peab tööandja töötajale ületundide puhul maksma 1,5 kordset töötasu ja TLS § 45 lõige 1 ja 2 alusel peab tööandja töötajale öötundide eest maksma 1,25 kordset töötasu ning riigipüha ajal töö tegemise eest maksab tööandja töötajale kahekordset tasu. Lisaks saab töölepinguga kohustuslikku ja tasustatud põhipuhkust. Töötajal on õigus TLS § 55 alusel saada põhipuhkust ühe kalendriaasta jooksul 28 päeva. TLS § 66 alusel saavad tööl käivad noored kooli kõrvalt tööl käies võtta tasustatud õppepuhkust, kui nad esitavad tööandjale õppimise kohta tõendi. Tõendi saab õppekava haldavalt instituudilt või kolledžilt. Seda saab teha haridusportaal.edu.ee kaudu, kui see tööandjale sobib. Töölepingu puhul peab olema kindlasti fikseeritud tööaeg ja puhkus, mida käsunduslepingu ja töövõtulepinguga pole määratud. Töölepingu puhul on oluline tervisekontrolli korraldamine ja ravikindlustuse olemasolu. Ravikindlustuse seaduse § 2 alusel on välja toodud, et ravikindlustus on tervishoiukulude katmise süsteem kindlustatud isiku (töölepingu alusel töötaja) haiguste ennetamise ja ravi, ravimite ja meditsiiniseadmete ostmise rahastamiseks ning ajutise töövõimetuse hüvitiste ja muude hüvitiste maksmiseks.

VÕS § 619 alusel on käsundusleping selline, kus üks isik (käsundisaaja) osutab teisele isikule (käsundiandja) teenust ja käsundiandja maksab selle eest käsundisaajale töötasu, kui see on kokku lepitud. See tähendab, et käsunduslepingu alusel saab ka töötasuta tööl käia. Vahtra ja Raidve (2007, lk 8) on välja toonud, et käsundusleping sarnaneb töölepingule, kuid peamiseks erinevuseks on töösuhtele sarnase alluvusvahekorra puudumine. Käsundiandja poolt puudub otsene juhtimine ja kontroll ja eeldatakse, et käsundisaaja täidab kohustused iseseisvalt. VÕS § 622 alusel peab isik tööülesanded eelduslikult ise täitma, kuid see ei ole kohustuslik. Käsunduslepingu võib sõlmida nii kirjalikult kui ka suuliselt, oleneb sellest, kuidas lepingu osapooled on kokku leppinud. Käsunduslepingu miinusteks on see, et käsundiandja ei ole kohustatud käsundisaajale maksma suuremat töötasu üle- ja öötundide eest, ei pea tasuma topelttasu, kui käsundisaaja teeb tööd riigipüha

ajal. Töö- ja puhkeaeg ei ole fikseeritud, mistõttu isik võib terve aasta töötada ja ei saa käsundiandjalt nõuda puhkust. Isegi kui käsundiandja on nõus käsundisaaja puhkusega, ei ole ta kohustatud isikule maksma puhkusetasu (Tööinspeksioon, 2022). Ravikindlustuse saamiseks peab ühe või mitme käsunduslepingu alusel olema isiku deklareeritud sotsiaalmaksu suurus olema vähemalt 215,82 eurot, mis teeb kuus 654 eurot brutos. (Tööinspeksioon, 2023)

Võlaõigusseaduse § 635 lõige 1 alusel on töövõtuleping selline, kus üks isik (töövõtja) peab teisele isikule (tellija) tasu eest valmistama või muutma asja või saavutama teenuse osutamisega muu kokkulepitud tulemuse ehk tegema tööd. Töövõtulepingus kirjeldatakse tehtav töö, määratakse tasu ja töö tähtaeg. Töövõtulepingu võib sõlmida nii kirjalikult kui suuliselt. Töövõtja võib tööd teha vabalt valitud ajal, kuid töö peab olema tehtud lepingus kirjutatud tähtajaks. Ravikindlustushüvitist saavad need, kelle eest tasutakse ühes kuus vähemalt sotsiaalmaksu miinimumkohustuse ulatuses. Töövõtulepinguga isikul ei ole õigust puhkustele, näiteks põhipuhkus ja õppepuhkus. Ei saa ka kõrgemat tasu ületunnitöö, öösel töötamise ja riigipühäl töötamise eest. (Tööinspeksioon, 2023)

1.2 Ümbrikupalk ja riskid

Williams & Padmore (2013, p. 411) tõlgendavad ümbrikupalka kui tulu, mis jäetakse deklareerimata. Riigile ei maksta makse, mis tekitab negatiivset mõju riigi eelarvele. Horodnic *et al.* (2017, p. 49) on välja toonud, et ümbrikupalk jaguneb kaheks, on täielikult deklareerimata palk ja osaliselt deklareerimata palk. Täielikult deklareerimata palk on see, kui töötaja ei ole tööle registreeritud ning tal puudub tööleping, mis tähendab seda, et töötaja saab kogu oma palga ümbrikupalgana ning ühtegi maksu selle pealt riigile ei tasuta. Osaliselt deklareerimata palga puhul on töötaja tööle registreeritud ja palk on osaliselt deklareeritud, mis tähendab seda, et töötaja käib tööl töölepingu alusel, kuid pangakontole jõuab vaid osa palgast, mis siis on deklareeritud. Osa palgast jõuab suulise kokkuleppe alusel ümbrikusse, mis jäetakse deklareerimata. Sellised tavad avaldavad ühiskonnale negatiivset mõju. Ettevõtted, mis ei deklareeri oma töötajate tulusid ausalt, on konkurentsieelises seoses teiste ettevõtetega, mis seab neile paremad tingimused turul nende ees, kes tasuvad enda töötajate pealt õiglaselt makse. Samuti jõuab selle tegevuse tulemusena riigi kassasse vähem tulu ning töötajatel on halvemad töötingimused.

Lepingu sõlmimata jätmise võib tuua kaasa ebameeldivaid tagajärgi nii töötajale, kui ka tööandjale, sest puudub tõendusmaterjal, mis kinnitaks osapoolte vahelisi kokkuleppeid (Vahtra ja Raidve, 2007, lk 19). Ümbrikupalgaga kaasnevad riskid, millega tuleb töövõtjal arvestada. Ümbrikupalga puhul saab tööandja töötajaid ära kasutada ning see teeb töötajatest vabanemise lihtsamaks. Ettevõtte tuleb töölepinguga koondamise puhul maksta koondamishüvitist töötajale, kuid ümbrikupalga puhul ei pea seda tegema. Samuti on tööandjad sellisel juhul võimupositsioonis ja saavad töötajates luua ebakindlust ning hirmu. Tööandjad saavad kehtestada enda reeglid ja võivad töötajale töötasu maksmata jätta või seda omavoliliselt vähendada. (Woolfson, 2007, p. 555) Vaidlustamine võib viia tulemuseni, et töötaja palgamääraks loetakse antud tegevusalal vastava ametikoha tavapäraselt makstav palk, mis võib erineda palgast, mis algselt tööandjaga kokku lepiti. (Vahtra ja Raidve, 2007, lk 19) Lepingu puudumisel võib töötaja olla sundolukorras, kus ta lihtsalt peab tööandja reeglitega leppima, sest tal ei ole muud varianti vaesuse või tööpuudumise pärast (Ott, 2002, p. 3). Töötajal on kurnav töökoormus, peab tegema ületunde ja enamasti ei saada suuremat tasu tehtud ületundide eest (Elena, 2012, p. 468).

Osad tööandjad panevad enda töötajad olukorda, kus neile antakse võimalus töötasu deklareerida ausalt, aga sel juhul on kättesaadav summa palju väiksem kui osaliselt või täielikult mitte deklareerides. Sellises olukorras valib töötaja suurema tõenäosusega mitte deklareeritud tulu, sest kättesaadav summa on selle variandi puhul palju suurem. (Ott, 2002, p. 4) Miinuseks on sotsiaalhüvedeta jäämine, nagu näiteks koondamishüvitis, puhkusetasu, haigushüvitis. Samuti pole fikseeritud puhkuse aeg ning tulenevalt sellest võib puhkusest täielikult ilma jääda. Ka järgneva töö leidmine võib olla keeruline, kuna CV-sse ei jää maha jälge, et oled ametlikult töötanud. See võib tulevikus uue töö otsimisel kahjuks tulla, sest iga töötamine on oluline samm oma unistuste töö leidmisel. Lisaks ei kogune mitteametlikult töötades pensionifondi raha ning tulevikus saab pensioni minimaalse palga alusel. (Maksu- ja Tolliamet, 2023) Sissetulek on väga oluline tegur laenu võtmisel, see mõjutab isiku maksevõimet. Pangad arvestavad laenu andmisel isiku maksevõimet ja kui isik ei ole ametlikult tööl käinud, siis see tekitab temast ebausaldusväärse kuvandi on pangast laenu saamine on raskendatud. (Cui, 2017, p. 1031)

Ümbrikupalk on levinum madala sissetulekuga isikute seas, nendel, kellel on madalam haridustase, paberiteta välismaalaste, pensionäride, alaealiste, üliõpilaste ja töötute seas (Elena, 2012, p. 468). Selleks, et välja selgitada, millise profiiliga õpilased eelistavad ümbrikupalka, viidi läbi uuring, mis käsitleb deklareerimata palkade teemat. Selgitati välja,

millise profiiliga õpilased on rohkem avatud ümbrikupalgale ja mis põhjustel nad seda varianti eelistavad. Õpilased pidid langetama valiku, kas nad eelistaksid, et kogu nende tulu oleks deklareeritud ja seega nende palgasumma lõpptulemusena oleks väiksem või pigem eelistaksid ümbrikupalka, mille tulemusena lõplik palgasumma oleks suurem. See võimaldab piiritleda ja mõista, kas rahaline motivatsioon on esmane ja millised muud tegurid määravad õpilasi eelistama ümbrikupalka ametlikule töötasule. Erinevad isiklikud põhjused ümbrikupalga valimisele on näiteks varasem maksutahe ja üldised sotsiaalsed normid. Võrreldes teiste vanusegruppidega on õpilaste seas kõige populaarsem minna tööle ümbrikupalga eest just väheste töövõimaluste tõttu. (Horodnic *et al.*, 2017, p. 53) Lisaks on õpilased vähem huvitatud ametlikust töölkäimisest, sest üliõpilasena on neile tervisekindlustus tagatud, seega neil on suurem motivatsioon minna tööle ümbrikupalga eest (Pfau Effinger, 2009, p. 84). Inimeste maksukäitumist määravad erinevad faktorid: majanduslik olukord, seadus, traditsioon, tollaegsed elutingimused, perioodid-majanduslanguse olemasolu, vähearenenud piirkonnad ja majanduslik ümberkorraldus (Elena, 2012, p. 468).

Maksumoraali ja ümbrikupalga vahel on tugev seos. Madalama maksumoraaliga õpilased valivad suurema tõenäosusega deklareerimata töötasu rahalistel motiividel. Ümbrikupalga soodumuseks on see, kui deklareerimata palga kasu on suurem kui vahelejäämisel tekkiva kahju suurus. Sotsiaalne norm mängib suurt rolli olukorras, kui deklareerimata palk on mingis piirkonnas tavapärane, siis inimene pigem eelistab ümbrikupalka kui deklareeritud palka. Inimesed kalduvad eelistama ümbrikupalka senikaua, kuni see on nende ühiskonnas normiks, ning kui normiks kujuneb deklareeritud töötasu, siis suurema tõenäosusega inimesed eelistavad seda sotsiaalse surve tõttu. Üheks põhjuseks, miks inimesed eelistavad ümbrikupalka, on vähene usaldus valitsuse vastu, maksusüsteemi ebatõhusus või korrumppeerunud riigid. (Horodnic, *et al.*, 2020, p. 50)

Viidi läbi küsitlus Rumeenia üliõpilaste seas, sest Rumeenias on Euroopa riikidest ümbrikupalkade osakaal kõige suurem. Uuring viidi läbi aastal 2020, osales 1059 õpilast erinevatest ülikoolidest, et saaks võrrelda erinevaid profiile, kes suurema tõenäosusega eelistaksid ümbrikupalka. (Horodnic, *et al.*, 2020, p. 48) Küsitlusest selgus, et kõigest 37% vastanutest valiks deklareeritud palga, seega suurem osakaal õpilastest valiks ümbrikupalga rahalistel motiividel. Samuti eelistavad rahalistel motiividel ümbrikupalka suurema tõenäosusega bakalaureuseõppe üliõpilased kui magistri- või doktorikraadi üliõpilased. Õpilased, kes on vallalised või suhtes, eelistavad suurema tõenäosusega ümbrikupalka kui

need, kes on abielus. Õpilased, kes on enda finantsilise olukorraga rahul, lähevad väiksema tõenäosusega ümbrikupalga eest tööle, kui need, kellel on finantsiliselt raskem. Selletõttu ettevõtted sihivad nõrgemaid sihtgrupe nagu õpilased, et neid ümbrikupalga eest tööle saada, sest nad nõustuvad sellega suurema tõenäosusega kui need, kellel läheb finantsiliselt hästi. (Horodnic, *et al.*, 2020, p. 55) Õpilased, kellel on varasem kogemus ümbrikupalgaga, otsustavad uuesti ümbrikupalga kasuks kui need, kellel pole ümbrikupalgaga varasemat kogemust. Sama on maksumoraali puhul, kellel on kõrgem maksumoraal, need ei lähe suurema tõenäosusega ümbrikupalga eest tööle. Need, kes umbusaldavad valitsust, lähevad pigem ümbrikupalga eest tööle. (Horodnic, *et al.*, 2020, p. 62)

Maksukohustused on seadustes kirja pandud, kuid kõik ei toimi selle järgi. Inimesed käituvad sotsiaalnormati järgi, isegi kui see ei ole seaduslik, seda siis ümbrikupalga vastuvõtmisel. (Fiori, 2018, p. 199) Sotsiaalsed normid toimivad positiivsete mõjudena, seega kui ühiskonnas on normiks palka mitte deklareerida või aladeklareerida, siis see suurendab tõenäosust, et inimene ei deklareeri oma palka ja samuti ka vastupidi, kui on normiks palka deklareerida, siis suurema tõenäosusega seda ka tehakse. Olulist rolli mängib inimeste sisemine motivatsioon, sest kui inimesel puudub motivatsioon oma tulu ausalt deklareerida, sest ta ei näe, et see oleks kuidagi kasulik talle, siis ta suurema tõenäosusega ei deklareeri oma palka. Lisaks selgus uuringust, et heidutusmeetmed ei avalda noorele elanikkonnale märkimisväärset mõju. Uuringust selgus, et hirm haldussanktsioonide ees ei suurenda maksukuulekust. Vanus on negatiivses korrelatsioonis mitteametliku käitumisega, seega saab teha järelduse, et vanusega maksukuulekus paraneb. Selgus ka, et pigem teevad mehed deklareerimata tasu eest tööd kui naised. Lisaks on välja toodud, et kui valitsus kasutab riigiraha tõhusalt, siis see suurendab usku valitsusse ja tõstab inimeste seas maksumoraali. Maksumoraali tõstavad ka erinevad kampaaniad ja koolitused, mis annavad ülevaate eelistest, mis kaasneb kui kogu oma tulu täielikult deklareerida ning ebasoodsad tegurid, mis kaasnevad täielikult või osaliselt palka mitte deklareerides. (Horodnic, *et al.*, 2020, p. 64) Pannes suuremat rõhku haridussektoris maksude tähtsusele ja rollile ühiskonnas ning tõstes noorte maksualaseid teadmisi juba koolis, saab kujundada ja mõjutada nende hoiakuid ning väärtusi ja ennetada tulude mittedeklareerimist (Horodnic, *et al.*, 2020, pp. 63-64).

Kokkuvõtvalt saab välja tuua, et ümbrikupalk on töötasu, mis on osaliselt või täielikult deklareerimata ja sellega kaasnevad erinevad riskid. Suurema tõenäosusega võtavad ümbrikupalka vastu mehed, väiksema sissetulekuga inimesed ja madalama

haridustasemega inimesed. Olulist rolli mängivad ümbrikupalga vastuvõtmisel sotsiaalsed normid, isiklik maksutahe ja motivatsioon ning usaldus valitsuse vastu.

1.3 Maksuteadlikkus ja maksutahe

Maksud on riigi arengu seisukohalt olulised, kuna maksutulu loob jätkusuutliku aluse riigi arengule, stabiilse ja etteaimatava maksusüsteemi kaubanduse ning investeringute platvormile. Õiglane, läbipaistev ja usaldusväärne maksusüsteem edendab riigi ülesehitamist. Maksustamine on tänapäeva ühiskonna üks olulisem ja mõjukam haru, seda eelkõige sellepärast, et maksumaksjate ning maksutuluta pole toimivat riiki. Seega on tähtis kodanike maksuteadlikkus ja maksukuulekus, et mõista, millised tegurid mõjutavad maksude laekumist riigikassasse. (Adžić *et al.*, 2023, p. 87)

Maksuteadlikkus on see, kui maksumaksjad teavad, mõistavad ja rakendavad maksusätteid õigesti ja vabatahtlikult. Tegelikuses on palju inimesi, kes pole oma maksukohustustest teadlikud või siis püüavad vältida enda maksukohustusi, et vähendada oma maksukoormust. Maksuteadlikkuse tõstmiseks tuleb maksudeks kogutud raha kulutada otstarbekalt, mis aitab tõsta maksumaksjate isikliku tahet makse maksta. Maksuteadlikkus on tingimus, kus maksumaksjad saavad aru ja mõistavad enda maksukohustusi ja maksuõigusi. (Paleka, *et al.*, 2023, p. 42) Teadlikkus tööõigusest on madalam töötutel, väiksema töökogemusega isikutel, muu emakeelega Eesti elanikel ning madalama haridustaseme, mistõttu võivad nende õigused tööturul olla vähem kaitstud (Sotsiaalministeerium, 2015, lk 4).

Maksutahe on inimeste enda sisemine motivatsioon tasuda maksud õigeaegselt õiges maksumääras. Inimeste kõrge maksutahe võimaldab riigi tulude laekumise ja vähendab maksuauku järelvalvelisi meetmeid kasutamata. Inimeste maksukäitumist mõjutavad erinevad tegurid, näiteks teadmised ja hoiakud. Peamised aspektid, mis mõjutavad inimeste maksukäitumist, on inimeste arusaam riigieelarve toimimisest, teadmised maksustamisest, individuaalsed normid, maksusüsteemi lihtsus, õigluse tajus. (Maksu- ja Tolliamet, 2023) Maksu- ja Tolliamet tellib igal aastal Kantar Emorilt maksutahte uuringu. 2023. aasta uuringust selgus, et Eestis on 2023 seisuga maksutahte indeks kõigest 66,3 ning maksutahet mõjutab endiselt seos vanuse, haridustaseme ja sissetulekusuuruse vahel. Nooremate

inimeste, madalama haridustasemega ja madalama sissetulekuga inimeste maksutahe on madalam. Maksutahet mõjutab positiivselt usaldus valitsuse vastu, rahulolu avalike teenustega ning hea majanduslik toimetulek. (Kantar Emor, 2023, lk 14)

Maksukuulekus on maksumaksjate valmisolek maksta kõik vajalikud maksud vabatahtlikult õiges maksumääras, deklareerida kõik sissetulekud ausalt ja tasuda kõik trahvid ja intressid õigeaegselt. (Al-Maghrebi, 2016, p. 96) Maksukuulekus on kõikide tulude aruandlus ja maksukohustuste tasumine, täita seaduses olevaid nõudeid ja maksuregulatsioone, maksumaksjate teadlikkus ja tahe maksuregulatsioone vabatahtlikult järgida ja kõik maksud õigeaegselt tasuda. Tegelikuses on palju inimesi, kes ei ole maksukuulekad ja väldivad makse, et maksukoormus oleks väiksem. (Adimasu & Daare, 2017, pp. 686-687) Maksukuulekust positiivselt mõjutavad erinevad faktorid nagu maksuteadlikkus ja maksuteadmised. See tähendab, et kui inimesed on maksuteadlikumad või neil on maksualased teadmised head, siis suureneb ka maksukuulekus ja vastupidi. (Hidayat, 2023, p. 114) Maksude läbipaistvus tõstab maksukuulekust. Suurendades maksuteadlikkust sellega, et inimesed on teadlikud fiskaalteabest ehk sellest, mida tehakse maksumaksjate raha eest. Selline avatus tekitab usaldust inimeste ja riigi vahel. (Hsu, 2023) Lisaks on maksukuulekamad need, kes on läbinud maksualaseid koolitusi või need, kes on omandanud maksualase hariduse (Kurniawan, 2020, p. 70). Teadlikkus tööõigusest on keskmisest väiksem töötutel, muu emakeelega Eesti elanikel ning madalama haridustaseme ja ametialase positsiooniga tööjõul, mistõttu võivad nende õigused tööturul olla vähem kaitstud (Sotsiaalministeerium, 2015, lk 4)

Levinud on inimeste seas ka arvamus, et maksustamine on despootlik (ängistav, julm, rusuv), sest maksud, mis on riigi tulude suurim komponent, panevad maksuametnikud agressiivselt püüdma saavutada makse tulu eesmärgil (Hidayat, 2023, p. 121). Maksukuulekust mõjutavad tegurid on veel sissetuleku suurus, maksude keerukus ja usaldus valitsusse. Kui isikul on sissetulek suurem, maksud ei ole keerukad ja usaldus valitsusse on hea, siis on ta suurema tõenäosusega maksukuulekam. (Adegboye, 2023, p. 105) Maksukuulekusel on suur roll majanduse jätkusuutlikkuse tagamisel ning on aktuaalne ka valitsusele ja poliitikakujundajatele. Maksukuulekust mõjutab sissetuleku suurus ja maksumäärad. Kõrged maksumäärad vähem jõukatele on liiga koormavad ja see suurendab riski maksukuulekuse langemisele. Kõrgema haridusega inimestel on sissetulek ja nad on maksukuulekamad, neil on rohkem teadmisi maksusüsteemist, nad hoolivad oma sotsiaalsest staatusest rohkem, mistõttu täidavad vabatahtlikult maksukohustusi.

Maksukuulekus on kõige madalam väga madalate või väga kõrgete sissetulekutega isikute seas, kuna madala sissetulekuga isikud soovivad saada rohkem tulu ning suurema sissetulekuga kodanikud kardavad kaotada enda rikkust. Kõige maksukuulelikumad isikud on keskmise sissetuleku saajad (Paleka, *et al.*, 2023, pp. 36-37)

Rahva maksukuulekuse tõstmiseks peab valitsus kasutama erinevaid strateegiaid. Maksumoraali mõjutab üksikisiku arusaam maksu õiglusest, usaldus riigi vastu, teadlik maksutulude kasutamine, individuaalsed omadused ja kultuuri eripära. Maksukuulekus jaguneb kaheks: administratiivseks ja tehniliseks. Esimene hõlmab formaalset maksuõigust ehk protseduurireegleid ja teine materiaalselt maksuõigust. Administratiivse maksukuulekuse alla kuuluvad maksumaksja kui maksuõigussuhte nõrgema poole kohustused, sealhulgas mitterahalised kohustused (registreerimine-, dokumentide säilitamine, kaasaaitamine-, deklareerimine- ja arvestusepidamine). Tehniline maksukuulekus väljendub maksuseaduste järgimises ja õiges maksuarvestuses. Maksumoraal mõjutatud maksumaksja suhtumisest maksude tasumise kohustusse, normatiivsest tegevusest ja isiku maksukuulekast käitumisest. (Paleka, *et al.*, 2023, pp. 35-36) Maksupoliitika väljatöötamisel, arendamisel ning maksudest kõrvalehoidmisel tuleb mõista maksumaksjate seisukohti maksude tasumise aspektist, teadvustada nii erialakirjanduses kui ka ühiskonnas laiemalt maksumoraali kui isiku individuaalse maksude maksmise valmisoleku tähtsust ja tähendust (Paleka, *et al.*, 2023, p. 41).

Maksusüsteem tugineb vabatahtlikule täitmisele, seega on oluline tagada piisav teadlikkus seadustest, sealhulgas muudatustest. Maksuteadlikkust saab tõsta reklaamide ja kampaaniatega. Levinumad vahendid reklaamide ja kampaaniate läbiviimiseks on televisioon, raadio, internet (sh sotsiaalmeedia), otsekontaktid ja erinevas väljaanded, et sõnum jõuaks võimalikult paljude maksumaksjateni. (OECD, 2015)

Kampaaniate tüübid on erinevad ja võivad motiveerida inimesi maksukuulekamalt käituma. Läbi maksukuulekuse tõuseb inimestes maksuteadlikkus. Üheks tõhusaks viisiks maksuteadlikkuse tõstmisel on kviitungite kogumine, mis võib kaasa tuua maksu mahaarvamise või loteriides osalemise. Leedu maksuamet käivitas riikliku kviitungite loterii, mis on suunatud kõige riskantsematele maksumaksjate kategooriatele (restoranid, autoteenindused, spaakeskused ja turuplatsid). Portugali maksu- ja tolliamet korraldas õnne arvete loosimise, et edendada maksukuulekust, teavitada kodanikke ning võidelda maksudest kõrvalehoidumise ja maksupettustega. Sellel loteriil antakse juhuslikult auhindu

klientidele, kes on ostnud kaupu või teenuseid riigi territooriumil ja on taotlenud arvete väljastamist oma TIN-koodiga (maksumaksja identifitseerimisnumber). Sellise kampaania eesmärk on jõuda võimalikult laia publikuni ning selline meetod muudab maksukäitumist kollektiivselt. Sloveenia näitel osutus selline loterii koheselt tõhusaks. Ajakirjad on samuti väga hea viis reklaami jagamiseks. Pärast trükkimist ja levitamist võivad ajakirja eksemplarid sattuda näiteks elutuppa ja neid loevad mitmed leibkonnaliikmed või külastavad sõbrad ja perekond. Multikad on kasulikud ja tulemuslikumad lastes ja noortes täiskasvanutes huvi tekitamiseks teema vastu ning keerukate probleemide lihtsaks muutmisel. (OECD, 2015)

Kampaaniate ja reklaamide puhul on oluline aspekt lihtsus. Keel mängib seda tüüpi suhtluses maksumaksjatega üliolulist rolli, kuna see võib muuta keerulised küsimused kergesti mõistetavaks. Sõnumi edastamine peab olema selge ja üheselt mõistetav kõigile. Näiteks Marokos on maksuamet esindatud paljudes sotsiaalmeedia kanalites ja suhtleb kodanikega igapäevaselt, avaldades videoid ja postitusi, mis selgitavad lihtsas keeles uusi arengusuundi maksude valdkonnas ning maksumaksja õigusi ja kohustusi. Tõhusaks meetodiks on ka sõbralik lähenemine, et saavutada positiivne suhtumine maksumaksjates. Oluline element, mida maksumaksjatega suheldes meeles pidada, on see, et jõu- ja autoriteetsete argumentide kasutamine võib vabatahtliku panuse julgustamise mõttes tagasilöögi anda. Inimeste maksuarusaama muutmine ei ole lihtne ülesanne. Edukamad maksuametite rakendatud algatused on need, mis mitte ainult ei teavita maksumaksjaid nende õigustest ja kohustustest, vaid teevad seda uuenduslikul viisil. Nad selgitavad maksumaksjatele, miks on neil kasulik makse maksta, mitte rõhudes tagajärgedele, mis võivad kaasneda ümbrikupalga vastuvõtmisel, mis tekitab inimestes rohkem positiivset tunnet ja tõstab nende maksuteadlikkust, parendab maksukäitumist. (OECD, 2015)

Digitaalsed tööriistad on nooremate põlvkondadeni jõudmiseks mõeldud haridusmeetodite oluline osa. Elu elatakse üha enam veebis, eriti nooremate põlvkondade seas, mistõttu tuleb noori kaasata digitaalselt. Maksuametid on katsetanud mitmeid uuenduslikke digitaalseid tööriistu ja platvorme. Tööriistad võivad olla maksude teemalised õppevideod, mis selgitavad lõbusal ja lihtsal viisil maksude kasulikkust ja kategooriaid (nt Ühendkuningriigi maksufaktide videod). Teised lähenemisviisid hõlmavad veebimänge, mis näitavad, kuidas maksud mõjutavad ühiskonda laiemalt (näiteks Norra, Soome ja Maroko). Samuti on välja töötatud lastele mõeldud õppematerjale sisaldavad veebiportaalid (näiteks Euroopa Liidu portaal TAXEDU ja Türgi Vergi Bilinci); mitmed maksuametid on pakkunud oma tööriistu

ka telefonidele mõeldud rakenduste kaudu, mõistes, et telefonid on paljude jaoks esmane digiseade (näiteks Maroko Madinati ja EL-i mäng Taxlandia). Spektri kõige uuenduslikum osa hõlmab selliseid lähenemisviise nagu Norra maksuameti YouTube'i video "Money Back on the Skætt", kus väljamõeldud tegelased räägivad maksudest. (OECD, 2015)

Norra maksuamet (*Skatteetaten*) otsustas arendada keskkooliõpilastele arvutimängu, et õpetada, kuidas maksud saavad olla kasulikud nii neile endile kui üksikisikutele ja ühiskonnale tervikuna. Mäng ei ole ainult meelelahutuslik tegevus, vaid osa õppekavast ja täiendab harjutuste komplekti, mida õpetaja saab tunnis kasutada, et efekt püsiks kauem. Mäng kasutab teise ekraani tehnoloogiat, mis tähendab, et osalejad logivad esitlusele sisse oma mobiiltelefoniga ja kujundavad sisu antud sisendiga. Rakendus teeb osalejate vastuste põhjal arvutusi, et näidata neile vastuste mõju – nii konkreetse osalejarühma kui ka Norra jaoks tervikuna. Näiteks kui õpilased teeksid deklareerimata tööd X Norra krooni eest, kaotaks Norra X% maksutulust, mida oleks saanud kasutada X hooldekodude või X õpilase gümnaasiumiastme rahastamiseks. Rakenduse eesmärk on rõhutada, kuidas deklareerimata töö ja varimajandus mõjutavad negatiivselt nii tööandjaid kui ka töötajaid. See rakendus on olnud väga hea viis jõuda noorteni. Hinnanguliselt on see mäng alates 2014. aastast jõudnud umbes 700 000 õpilaseni. Digitaalsete tööriistade värskendamine on ülioluline. Internetitrendid ja tehnoloogia muutuvad kiiresti ning maksuametid peavad sellega arvestama. Tähtis pole mitte ainult tagada, et toote esialgne turuletoomine köidaks sihtrühma, vaid selle jätkusuutlikkus. (OECD, 2015)

Kokkuvõtvalt saab välja tuua, et maksuteadlik inimene teab enda maksukohustusi ja -õigusi. Maksukuulekal inimesel on kõrge maksutahe, seega tal on sisemine motivatsioon tasuda maksukohustused vabatahtlikult ja õigeaegselt, läbi kõrge maksutahte tõuseb ka inimese maksuteadlikkus. Inimeste maksuteadlikkust saab positiivselt mõjutada erinevate kampaaniate ja reklaamidega, et maksualased teadmised jõuaks võimalikult paljude inimesteni.

2. ÕPPURITE MAKSUTEADLIKKUS TÖÖLEPINGUTEST JA ÜMBRIKUPALGAST

2.1 Uurimismetoodika

Lõputöö uurimisobjektiks on Sisekaitseakadeemia, Tallinna Tehnikakõrgkooli ja Tartu Ülikooli Pärnu Kolledži rakenduskõrghariduse õppurite töösuhted, nende teadlikkus erinevatest töölepingutest ja ümbrikupalgast ning nende maksuteadlikkusest. Lõputöö eesmärgi saavutamiseks kasutab töö autor kombineeritud meetodi ehk kvalitatiivset ja kvantitatiivset uurimismeetodit. Kombineeritud meetodi kasutamine lõputöös võimaldab teha põhjalikumad järeldused rakenduskõrghariduse õppurite teadlikkusest töölepingutest ja ümbrikupalgast. Võrreldes kvantitatiivse meetodiga, siis kirjeldab kvalitatiivne meetod tegelikku elu paremini. (Õunapuu, 2014, lk 11-12) Kvalitatiivne uuring vaatleb nähtusi üksikasjalikult ja terviklikult ning põhineb vaatlustel ja tõlgendustel, kuidas inimesed tajuvad erinevaid sündmusi. Kvalitatiivse meetodi põhjal saab analüüsida küsimustikust saadud vastuseid ja neid lahti mõtestada ning anda täpsem ülevaade rakenduskõrghariduse õppurite teadlikkusest erinevatest töösuhetest ja ümbrikupalgast. (Khan, 2014, p. 225) Kvantitatiivse uuringu puhul saab andmeid mingil viisil vaadelda ja mõõta või koguliselt väljendada. Saadud vastuseid analüüsitakse ühise koguna, mitte niivõrd eraldi üksikuna. (Seers & Crielton, p. 487)

Töö autor kasutab peamise andmekogumismeetodina poolstruktureeritud anonüümset ankeetküsitlust. Ankeetküsitlus on küsimuste kogu, millele saab vastata valim. Küsimuste põhjal saab kasulikku teavet antud teema kohta, oluline vahend, mille abil saab andmeid konkreetsete rühmade või inimeste kohta, keda on vastajateks valitud. Saadud vastuste põhjal saab andmeid analüüsida ja teha ettepanekuid ning teooriat kinnitada või ümber lükata. (Roopa & Rani, 2012, p. 273)

Ankeetküsitluses oli 21 kokku küsimust, kolm küsimust oli avatud vastustega, seitse küsimust oli suletud vastustega ja 11 poolavatud vastustega. Suletud ja poolavatud küsimustele saab vastaja lisaks valikvastustele täpsemalt kirjeldada oma mõtteid. (Hirsjärvi, *et al.*, 2005, lk 188) Valikvastuste puhul saab vastaja keerukuseta vastata, sest vastused on ette antud, seega on valik isikule lihtsustatud (Williamson, 2002, p. 489). Poolavatud vastustega oli valimil võimalus lisaks autori antud vastustele lisada enda vastus,

valides vastustest "muu" ning osadele küsimustele sai eraldi lõigulahtrisse "Palun põhjendage oma vastust" juurde kirjutada enda vastuse, mis järgnes küsimusele. Avatud küsimuste korral saab vastata isik iseenda sõnadega, selliseid küsimusi saab analüüsida individuaalselt või tekstianalüüsi tööriistade abil (Presser & Schuman, 1979, p. 692). Kohustuslikud olid need küsimused, millele said vastata kogu valim, ka need, kes ei ole kunagi kooli kõrvalt tööl käinud. Lõputöö autor kasutas küsimustiku koostamisel Janelle Laukse (2020) lõputöö küsimustikku, täiendas ja kohandas seda, et oleks võimalik võrrelda uuringute tulemusi ja analüüsida, kas rakenduskõrghariduse õppurid on maksuteadlikumad kui 9.-12. klasside õpilased või mitte. Eraldi saab analüüsida finantskolledži tudengite maksuteadlikkust ja välja selgitada, kas nad on maksuteadlikumad võrreldes Sisekaitseakadeemia teiste kolledžite ning Tallinna Tehnikakõrgkooli ja Tartu Ülikooli Pärnu kolledži õppuritega.

Poolstruktureeritud ankeetküsitluse käigus uuris töö autor:

1. Õppurite kokkupuudet töötamise ja ümbrikupalgaga;
2. Õppurite teadmised ja hinnang ümbrikupalgast;
3. Õppurite maksuteadlikkus ja teadmised enda õigustest ja kohustustest tööle asudes ning mida teeb riik maksudeks kogutud rahaga.

Küsimused number 1-4, 6, 9, 10, 12-16 on koostatud lähtuvalt uurimisküsimustest, küsimused 5, 7 ja 8 loodi teooria osas kirjutatu põhjal ning küsimused 11 ja 11.1 lisati maksutahte uuringu alusel ning küsimused 17 ja 18 koostati Janelle Laukse lõputöö alusel "Eesti koolinoorte teadlikkus ümbrikupalgast Lääne-Virumaa koolide 9.-12. klasside näitel". Küsitluses oleva küsimuste nr 2-5 põhjal saab vastata esimesele uurimisküsimusele "Millised on rakenduskõrghariduse õppurite töösuhted?", küsimuste nr 12 ja 15 eesmärk oli leida vastus teisele uurimisküsimusele "Kui teadlikud on tudengid erinevatest töölepingutest, õigustest ja kohustustest seoses tööle asumisega?", küsimuste nr 5 ja 7-10 eesmärk oli leida vastus kolmandale uurimisküsimusele "Kuidas õppurid suhtuvad ümbrikupalga vastuvõtmisesse ja pakkumisse?".

Küsitluse valimi moodustasid Sisekaitseakadeemia, Tallinna Tehnikakõrgkooli ja Tartu Ülikooli Pärnu kolledži rakenduskõrghariduse õppurid, tegemist on mugavusvalimiga. Mugavusvalimisse kaasatakse isikuid lihtsalt ja kergesti kättesaadavalt (töö autor õpib ise Sisekaitseakadeemia finantskolledžis). Lähtutakse lihtsa kättesaadavuse, leitavuse või

uuritava koostöövalmiduse põhimõttest. (Õunapuu, 2014, lk 142) Õppegrupid valiti eesmärgistatud valimi alusel, õppegruppideks valiti ainult need, kes bakalaureusekraadi omandavad rakenduskõrghariduse õppes. Algselt tahtis tööautor küsitlust läbi viia ainult Sisekaitseakadeemia rakenduskõrghariduse õppurite seas, kuid siis oleks valim liiga väikseks jäänud ja seega tööautor lisas valimisse ka Tartu Ülikooli Pärnu kolledži ja Tallinna Tehnikakõrgkooli rakenduskõrghariduse õppurid.

Ankeetküsitlus koostati ajaperioodil 1.02.2024-14.02. 2024 ja välja saadeti 14. märtsil, 2024 ja vastata sai kuni 25. märtsini, 2024, küsitlusele kokku vastasid 154 õppurit. Küsitluse testimiseks, saatis tööautor enda küsitluse 8. märtsil 2024 kolmele Sisekaitseakadeemia õppurile ja ühele õppejõule, kes andsid töö autorile tagasisidet ning selle tagasiside põhjal tegi autor algses küsitluses läbi mõned muudatused. Algselt sai küsimustele number 2, 3 ja 4 valida ainult ühe meelepärase vastuse, kuid autor muutis selle valiku ära, sest osad õppurid on käinud mitmetes erinevates kohtades tööl ja erinevate lepingutega, siis saab valida mitu vastust, mis vastajale sobib. Küsimuses 18 oli märgitud üheks vastusevariandiks “õpetajad”, kuid kõrghariduse puhul on tegu õppejõududega ning seitsmendas küsimuses sai muuta kaasuse sõnastust. Algselt oli kaasuses välja toodud sõnastus “palka puhtalt kätte saama”, mille töö autor muutis “palka kätte saama”. Sisekaitseakadeemia õppekorralduse spetsialist jagas töö autorile kõik õpperühmad, kes õpivad Sisekaitseakadeemias rakenduskõrghariduse õppes ja edasi sai autor ise küsitluse õpperühmadele edastada. Antud töö juhendaja andis töö autorile Tartu Ülikooli Pärnu kolledži ja Tallinna Tehnikakõrgkooli juhtivlektorite üldkontaktid ning töö autor sai neile küsitluse saata. Sel viisil laekus vähe vastuseid, siis antud töö juhendaja saatis küsitluse 18. märts nende koolide juhtivlektoritele ise edasi ning sel viisil laekus küsitlusele piisavalt vastuseid. Ankeetküsitlus viidi läbi internetikeskkonnas Google Forms. Küsimustik saadeti valimile e-maili vahendusel ja küsimustikule vastamine oli vabatahtlik ja anonüümne, et tagada vastajate anonüümsus. Ankeetküsitluse läbiviimisel oli oluline jälgida, et isikud ei oleks läbi küsimuste ja muude kogutud andmete kaudu ka kaudselt tuvastatavad. Sellest tulenevalt ei tohtinud koguda küsitluses inimeste meiliaadresse ja muid isikuandmeid. Selleks, et tagada iga isiku täielik anonüümsus, jagas töö autor küsitluses osalenud vanusevahemikesse, vanusevahemikud valis autor generatsioonide järgi (X, Y ja Z generatsioon). Küsitluse tulemusi analüüsiti ajavahemikus 25.03.2024-05.04.2024 ning tulemused, järeldused ja soovitusd/ettepanekud tehti ajavahemikus 05.04.2024-01.05.2024.

Andmeid analüüsitakse kirjeldava statistika meetodiga ja kvalitatiivse sisuanalüüsiga. Õunapuu (2014, lk 184) nendib, et kirjeldava statistika eesmärk on andmestikus sisalduva informatsiooni kompaktne ja ülevaatlik esitamine. See sobib kogutud andmete kirjeldamiseks ja andmetest kokkuvõtte tegemiseks. Küsitlusega kogutud andmete tulemused esitatakse sagedusjaotusena, kus on välja toodud erinevate tunnuste väärtused. Vastusevariantide esinemissagedused leitakse antud töös protsentjaotusena ehk arvutatakse osakaal tervikust. Rootalu (2014) on välja toonud, et kirjeldava statistika meetodi puhul tulemused esitatakse enamasti tabelites ja joonistel protsentide või vastajate arvudena, et nii on lugejal võimalik saada kõige parem ülevaade küsitlusega kogutud tulemustest ja lisaks on selline tulemuste esitamise viis kõige kompaktsem.

Vabavastuste andmeanalüüsi meetodina kasutati kvalitatiivset sisuanalüüsi. Kvalitatiivse sisuanalüüsi eesmärk on kirjeldada küsimustikule vastanute tähendusi ja arvamusi (Mosera & Korstjens, 2018, p. 12). Kvalitatiivne sisuanalüüs on meetod kvalitatiivsete andmete analüüsimiseks. See keskendub subjektile ja kontekstile ning rõhutab erinevate tekstiosade vahelisi sarnasusi ja erinevusi. Selle meetodiga saab analüüsida teksti kirjeldavat sisu ja lisaks leida teksti varjatud sisu läbi tõlgendamise (Graneheim & Lundman, 2004, pp. 111-112). Kasutades kvalitatiivset sisuanalüüsi, saab täpselt välja tuua vastanute mõtted ning välja selgitada nende maksuteadlikkus ja teadmised erinevatest töösuhetest ja ümbrikupalgast. Elo & Kyngäs (2007, p. 107) on välja toonud, et läbi sisuanalüüsi on võimalik luua kategooriad. Eeldatakse, et samadesse kategooriatesse liigitatuna on sõnadel, fraasidel ja muul sarnasel sama tähendus. Avatud küsimuste sisuanalüüsiks moodustas autor kategooriad ja koodid (vt käesolevtöö Lisa 2, lk 66).

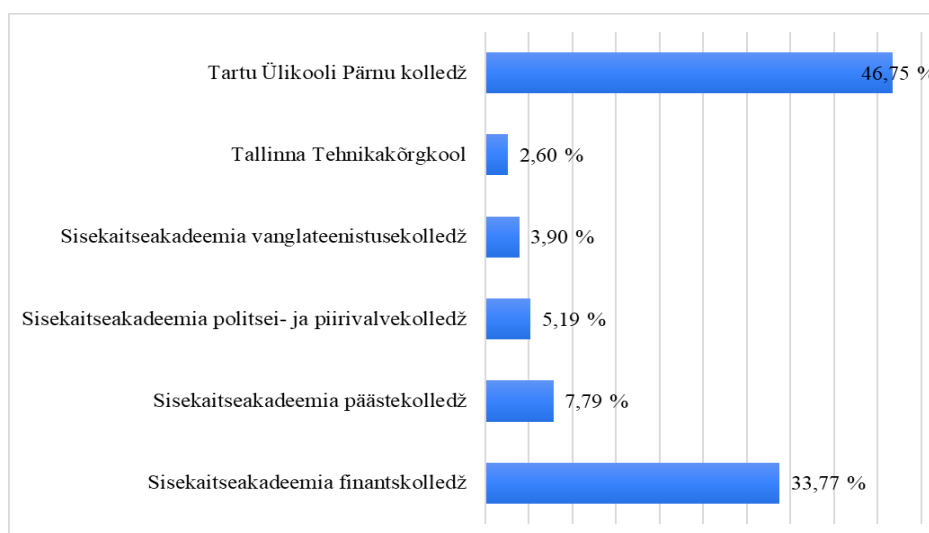
2.2 Õppurite maksuteadlikkus ning teadmised erinevatest töösuhetest ja ümbrikupalgast

Antud peatükis annab autor ülevaate küsitlusega kogutud tulemustest. Lõputöö eesmärk oli välja selgitada Sisekaitseakadeemia, Tallinna Tehnikakõrgkooli ja Tartu Ülikooli Pärnu kolledži rakenduskõrghariduse õppurite teadlikkus erinevatest töösuhetest ja ümbrikupalgaga kaasnevatest riskidest. Küsitlusega kogutud tulemuste ilmestamiseks kasutatakse jooniseid ja tabelleid. Osade küsimuste (küsimused nr 2, 3, 4, 5, 8, 10, 14, 16, 17, 18) puhul sai vastaja valida mitme vastusevariandi vahel ehk vastuste protsendiline summa tuli kokku suurem kui 100%. Küsitlusele vastas kokku 154 rakenduskõrghariduse

õppurit, kellest olid 81,8% (126) naised ja 18,2% (28) mehed. Küsimustikule vastasid õppurid vanusevahemikus 18-aastased kuni 59-aastased. Kõige rohkem vastajaid oli vanuserühmas 18-24 51,9% (80) ja kõige vähem vastajaid oli vanuserühmas 45-59 9,7% (15). Vastanute seas vanemad kui 59 ei olnud.

Tabel 1. Vastajate arv vanusevahemike lõikes (autori koostatud küsimustiku vastuste põhjal)

Vanusevahemik	18-24	25-44	45-59	Vanem kui 59
Vastanuid	80	59	15	0

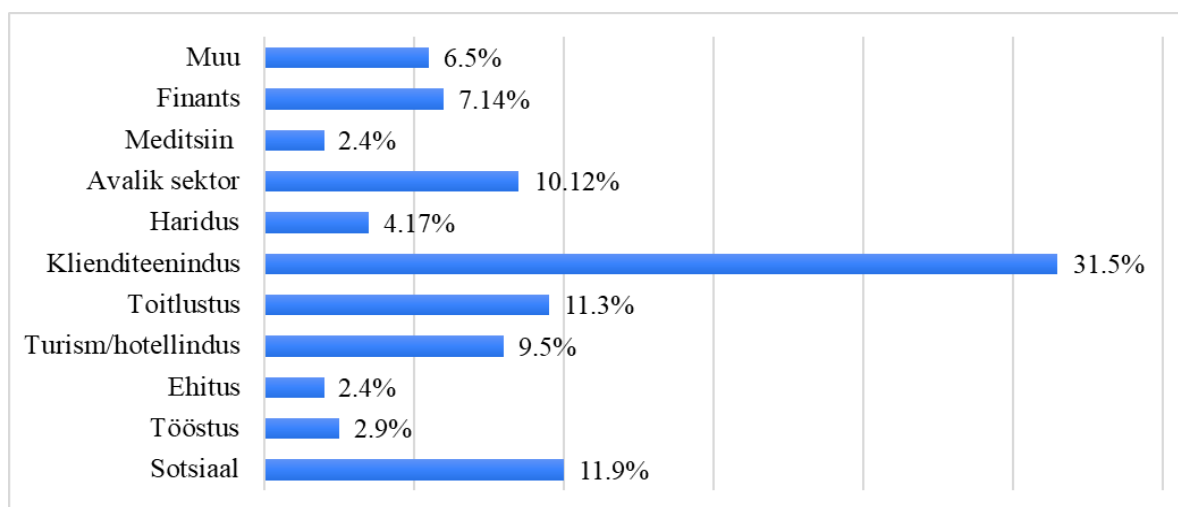

Joonis 1. Vastanute osakaal haridusasutuste lõikes (autori koostatud küsimustiku vastuste põhjal)

Esimese küsimuse eesmärk oli välja selgitada, **kas õppurid käivad/on käinud kooli kõrvalt tööl**. Vastusevariantideks oli jah või ei. Enamus 87% (134) vastas, et on käinud või käib kooli kõrvalt tööl ning 13 % (20) ei käi/ei ole käinud kooli kõrvalt tööl.

Teise küsimuse eesmärk oli teada saada, **millises valdkonnas õppurid käivad/on käinud tööl**. Vastusevariante oli kokku viis ja nendeks olid: “Tööstusvaldkond”, “Ehitusvaldkond”, “Turism/Hotellindus”, “Toitlustusvaldkond”, “Klienditeenindus” ning lisaks said vastajad valida vastusevariandi “Muu”, millega said välja tuua valdkonna, mida

eespool ei ole mainitud. Kõige rohkem õppureid töötab klienditeenindusvaldkonnas 38.5% (52), toitlustusvaldkonnas 13.3% (52) ja Turismi- ja hotellindusvaldkonnas 11.9% (16).

Joonis 2. Õppurite töökohtade liigitus valdkondade kaupa (autori koostatud küsimustiku vastuste põhjal)

Kolmanda küsimuse eesmärk on teada saada **kui palju õppureid käib ametlikult tööl või ümbrikupalga eest**, kas siis osaliselt või täielikult. Enamus õppureid 81.2% (125) käivad/on käinud kooli kõrvalt ametlikult tööl. Kokku käib/on käinud üksteist õppurit (7.2%) ümbrikupalga eest tööl. Neli õppurit (2.6%) käib/on käinud osaliselt ümbrikupalga eest tööl ja seitse õppurit (4.55%) käib/on käinud täielikult ümbrikupalga eest tööl. Ehitusvaldkonnas ja sotsiaalvaldkonnas käib/on käinud 18.2 % (2) selles valdkonnas töötavatest õppuritest ümbrikupalga eest tööl, 27,3% (3) toitlustusvaldkonnas ja sport/meelelahutusvaldkonnas, klienditeenindus- ja haridusvaldkonnas on käinud ainult 9,1% (1) ümbrikupalga eest tööl. 3 õppurit (27,3%) ümbrikupalga eest tööl käivatest noortest) ei vastanud, mis valdkonnas nad tööl käisid ümbrikupalga eest. Ümbrikupalga eest käiakse tööl vähe ja igas valdkonnas käiakse ümbrikupalga eest tööl suhteliselt võrdselt.

Küsimused 4 ja 4.1 puudutasid **õppurite töösuhteid**. Neljanda küsimuse eesmärk oli välja selgitada, **milliste töölepingutega on õppurid tööl käinud/käivad**, juhul kui nad on tööandjaga lepingu sõlminud. 137 (92.6%) on käinud tööl lepingu alusel ja 11 (7.4%) ei sõlminud lepingut. Protsentväärtus on leitud töölepingu liigi puhul 137 vastanud seast, sest 11 vastasid, et ei ole lepingut sõlminud. 81.8% (112) on käinud/käib tööl töölepingu alusel.

14.6% (20) on käinud/käib tööl käsunduslepingu alusel. 3.6% (5) on käinud/käib tööl töövõtulepingu alusel.

Küsimus 4.1 (vastanuid 44) kaardistab **põhjuseid, miks õppurid on vastava töölepingu valinud**. Kategooria I „Töölepinguga töötamise põhjused“ all kodeeriti 4 koodi (kindel töökoormus, töösuhe turvaline, sotsiaalsed garantiid, muud valikut ei olnud) (vt Lisa 2). Peamiselt sõlmisid õppurid töölepingu kindla töökoormuse pärast 37.5% (9) ning sellepärast, et muud valikut ei olnud 33.3% (8). Veel toodi põhjusteks välja sotsiaalsed garantiid 20.8% (5) ja turvaline töösuhe 8.3% (2). Autor selekteeris 24 vastaja vastuste seast välja järgmised asjakohased vabavastused: „Tahtsin kindlat töökoormust“, „Ametlikult tööl on turvaline“, „Tahtsin kindlat puhkust“. Nendest vastustest selgub, et töölepinguga töötatakse peamiselt kindla tööaja ja puhkuse pärast.

Teine kategooria „Töövõtulepinguga töötamise põhjused“ all kodeeriti 2 koodi (Vaba valik tööajale, töömahule ja töökestus 1 päev) vt Lisa X). Töövõtulepingut on valitud, sellepärast et töö kestis ainult ühe päeva ning selle lepingu alusel saab ise enda tööaja ja -mahu valida.

Kolmas kategooria „Käsunduslepinguga töötamise põhjused“ all kodeeriti 3 koodi (paindlik graafik, ei olnud muud valikut, töö iseloom) (vt Lisa 2). Käsunduslepingut valiti paindliku graafiku tõttu 46.2% (6) ning ka sellepärast, et muud valikut ei olnud 38.5% (5). Lisaks tõid 15.4% (2) õppurit põhjenduseks, et töö iseloom on selline. Autor selekteeris 13 vastaja vastuste seast välja järgmised asjakohased vabavastused: „Saan ise enda tööaja valida“, „Sellele töökohale oli ainult see leping“, „Olen iseenda aja peremees“. Nendest vastustest selgub, et käsunduslepinguga töötatakse peamiselt paindliku graafiku tõttu.

Neljas kategooria „Põhjused, miks ei sõlmitud lepingut“ all kodeeriti 3 koodi (teadmatus lepingutest, olin alaealine ja suurem palk) (vt Lisa 2). Õppurid, kes on käinud/käivad tööl lepingut sõlmimata, tõid peamiseks põhjuseks suurema palgatulu 57.1% (4) ja teadmatus lepingutest 14.3% (1) ning olin alaealine 28.6% (2). Autor selekteeris 7 vastaja vastuste seast välja järgmised asjakohased vabavastused: „Saan rohkem raha“, „Olin noor, ei teadnud lepingutest midagi“, „Suurem palk kui muidu“. Nendest vastustest selgub, et lepinguta töötatakse peamiselt suurema palgatulu tõttu.

Küsimus 5 uurib põhjuseid, **millistel juhtudel õppurid on/on olnud/oleks nõus ümbrikupalka vastu võtma. Viienda kategooria põhjal tekkis neli erinevat koodi (teadmatus riskidest, suurem palgatulu, ülemuse surve, juhutöö)**. Ligikaudu pooled

vastanutest 49.3% (34) ei ole ümbrikupalka kunagi vastu võtnud ja ei ole seda nõus ka vastu võtma. Peaaegu kolmandik ehk 30.4% (21) vastanutest leiavad, et suurema palgatulu nimel on/oleksid nad nõus ümbrikupalka vastu võtma. Vastavalt 2.8% (2) õppuritest leidsid, et nad on/oleksid ümbrikupalka vastu võtma juhutöödel, teadmatusel riskidest ning ülemuse survele. Autor selekteeris 27 vastaja vastuste seast välja järgmised asjakohased vastused: „Olin noor ja ei olnud tol hetkel teadlik ümbrikupalga kahjulikkusest“, „Tegin juhutööd“, „Ülemuse survele“. Nendest vastustest selgub, et ümbrikupalka võetakse vastu väga erinevatel põhjustel (vt Lisa 2).

Küsimus 6 uurib, **mida tähendab õppurite jaoks ümbrikupalk (152 vastanut)**. Vabavastuste põhjal tekkis kümme erinevat koodi (maksud tasumata, mitteametlik/ebaseaduslik, sularaha, puuduvad hüved, mustalt saadud raha, ei kajastu kusagil, ebaturvaline, palk ümbrikus, puudub leping, suurem palgatulu). Üks vastaja sai kirjutada mitu vastust, millega ta ümbrikupalka seostab, seega on vastuste tulemus suurem kui 100%. Kategooriale **ümbrikupalga mõiste tõlgendused** vastasid ligi kolmveerand õppuritest, et ümbrikupalk on tulu, millelt on maksud tasumata (116, 76.3%), 33 õppurit seostas sõnadega mitteametlik, ebaseaduslik (21,7%) ning 25 (16.4%) õppurit seostas ümbrikupalka sularahaga. 19 (12.5%) õppurit leiavad, et ümbrikupalk on sissetulek, millel puuduvad hüved, 16 vastanut leiavad, et ümbrikupalk nõ „mustalt saadud raha“. 15 (9.9%) õppurit leiavad, et ümbrikupalk on sissetulek, mis on fikseerimata ning ei kajastu kusagil. 8 (5.3%) õppurit leiavad, et ümbrikupalk on ebaturvaline ja sama paljud seostavad ümbrikupalka lepingu puudumisega. 5 (3.3%) õppurit seostavad ümbrikupalka palgaga, mida saadakse ümbrikus ja 6 (3.9%) õppurit seostavad ümbrikupalka suurema palgatuluga (vt Lisa 2). Autor selekteeris 152 vastaja vastuste seast välja järgmised asjakohased vabavastused: „Töötasu, mille eest ei maksta makse.“, „Raha, mille pealt ei deklareeri tööandja makse.“, „Must raha“, „Sularahas palga maksmine, mis ei kajastu ettevõtte raamatupidamises“. Nende vastuste põhjal saab järeldada, et rakenduskõrghariduse õppurite teadmised ümbrikupalga olemusest on väga head. Võrreldes Laukse (2022) lõputöö tulemustega, selgus, et 9.-12. klasside koolinoored ei oma nii põhjalikke teadmisi ümbrikupalgast.

Seitsmes küsimus oli esitatud elulise juhtumina, selleks, et **uurida tudengite hoiakuid ümbrikupalga suhtes**. Kaasus seisnes selles, et isikule pakutakse tööd. Tööandja pakub palka 1500€ ja palga saamiseks on kolm valikut. Esimene valik on, et isik ei deklareeri

palgatulust mitte kui midagi ehk palka jääb isikule kätte 1500€. Teine valik on, et palk deklareeritakse osaliselt ja palka saaks isik seega 1443,18€. See tähendab, et isik saab osa oma palgast pangakontole ja teise osa n-ö "mustalt" ümbrikusse. Kolmas valik on, et kogu palk deklareeritakse ja isik käib lepingu alusel tööl ehk isik saaks kätte 1244€. Vastaja ülesanne on valida variant, millega ta nõus oleks. 88.4% (137) vastanutest leidsid, et nad sooviksid, et kogu palk deklareeritakse ehk nad saaksid kätte 1244 eurot. 9.7% (14) olid seisukohal, et palk deklareeritakse osaliselt, mille tõttu saaksid nad rohkem palgatulu kätte ehk 1443.18 eurot. 1.9% (3) oleksid valmis kogu palka mitte deklareerima ja kogu palgatulu kätte saama ehk kõik 1500 eurot. Võrreldes Laukse (2022) lõputöö tulemustega, selgus, et rakenduskõrghariduse õppurid deklareeriks suurema tõenäosusega kogu palga võrreldes 9.-12. klasside koolinoortega.

Kaheksandas küsimuses uuritakse, **milliste riskidega seostavad õppurid ümbrikupalka**. Vastajatel oli võimalik teha mitu valikut, ning soovi korral lisada ka ise mõne muu variandi. Vastuste põhjal tekkis 8 erinevat kategooriat (trahv, ei maksta kokkulepitud tasu, tööandja ei pea andma puhkust, haigestumisel ei saa hüvitist, puudub ravikindlustus, kogumispensioni ei laeku, vaidluste korral halb asju tõendada, mõjutab vanemahüvitise suurus). 92.4% (145) vastanuid seostavad ümbrikupalka riskiga, et tööandja ei pruugi kokkulepitud tasu maksta. 92.2% (142) õppureid on seostavad riskina ümbrikupalgaga, et haigestumisel ei saa hüvitist. 91.6% (141) õppurite arvates on üheks riskiks ümbrikupalga puhul, ravikindlustuse puudumine. 66.2% (102) arvates ümbrikupalgaga kaasnevaks riskiks olla trahvi saamine. 2.4% (4) vastanute meelest on ümbrikupalgaga üheks kaasnevaks riskiks pensionifondi maksete mitte laekumine. 2.4% (4) vastanuid olid seisukohal, et kogumispensioni ei laeku, 1.2 % vastanutest leidsid, et vaidluste korral on halb asju tõendada. 3.6% (3) õppuritest leidsid, et ümbrikupalk mõjutab vanemahüvitist (vt Lisa 2). Autor selekteeris seitsme vastaja vabavastuste seast välja järgmised asjakohased vastused: „Pensionistaaži ei kogune“, „Vaidluste korral keeruline asju tõendada.“, „Mõjutab vanemahüvitist“. Nende vabavastuste põhjal selgub, et õppurite arvates ümbrikupalga vastuvõtmisega on probleemide korral raske asju tõendada ja tulevikus saab vähem pensioni. Kõik vastanud olid aga seisukohal, et ümbrikupalk pole riskivaba.

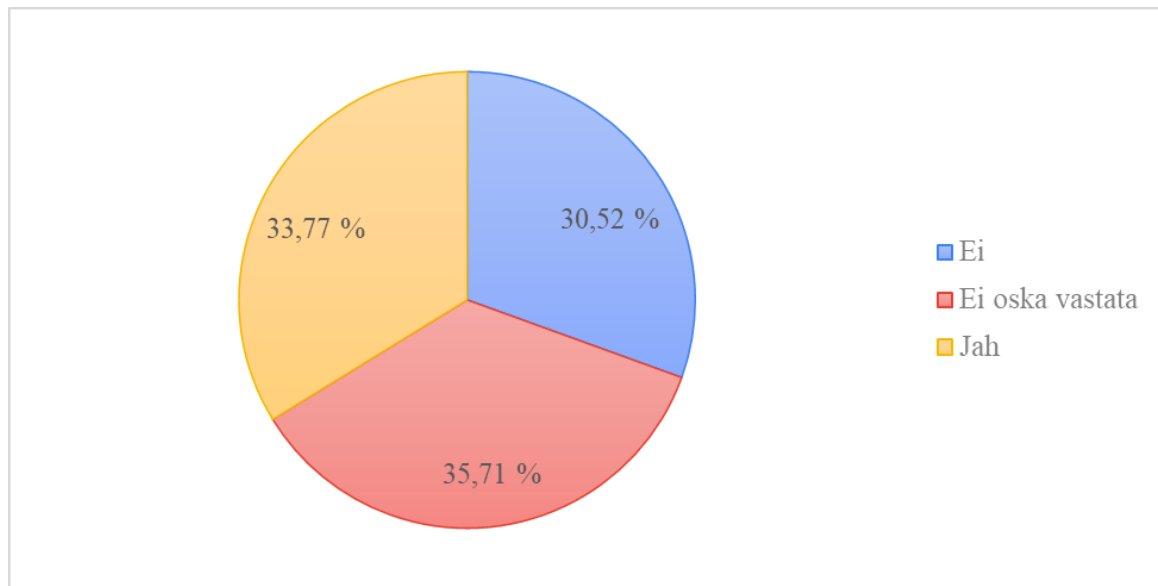
Üheksandas küsimuses uuriti õppuritelt, **kas ümbrikupalga vastuvõtjatele võiksid olla rangemad karistused**. Küsimus 9.1 uuris põhjuseid, miks õppurid sellisel seisukohal on. Vastanutest kolmandik ehk 33.8% (52) leidsid, et ümbrikupalga vastuvõtmisega võiksid

kaasneda rangemad karistused. 30.5% (47) olid seisukohal, et ümbrikupalga vastuvõtmisega ei peaks kaasnema rangemaid karistusi. 35.7% (55) ei osanud aga oma seisukohta antud küsimuse puhul valida.

Kategoorias “Miks peaks olema ümbrikupalga vastuvõtjale leebem karistus” moodustati kuus koodi (raske majanduslik olukord/puudub valik, peaks hoopis rohkem teavitustööd tegema, maksukoormus liiga suur, õpilasi ei peaks maksustama, karistama peaks hoopis tööandjat, ei puutu minusse). Vastajad olid peamiselt 33.9% (19) seisukohal, et karistada peaks saama siiski ümbrikupalga pakkuja ja maksja. 23.2% (13) on arvamusel, et ümbrikupalga vastuvõtmisega ei peaks kaasnema rangemat karistust, kuna vastajate arvates võetakse ümbrikupalka vastu pigem raske majandusliku olukorra tõttu. 3.3% (2) õppuritest leiab, et tegema peaks hoopis rohkem teavitustööd sama paljud 3.3% (2) leiavad, õpilasi ei peaks üldse maksustama. 5.3% (3) õppuritest on seisukohal, et karistus peaks ümbrikupalga vastuvõtjale olema leebem, kuna on juba niigi suur maksukoormus. 7.1% (4) on arvamusel, et antud teema ei puuduta neid (vt Lisa 2).

Kategoorias “Miks peaks olema ümbrikupalga vastuvõtjale rangem karistus” moodustati kolm kategooriat (ollakse liiga leebe, ei panustata teistega võrdselt majandusse, ei puutu minusse). 12.5% (7) õppuritest olid seisukohal, et rangem karistus peaks olema põhjusel, et ümbrikupalga vastuvõtjad ei panusta võrreldes teistega võrdselt riigi majandusse. 8.9% (5) õppuritest leidsid, et praegused karistused on liiga leebed. 7.1% (4) õppuritest on arvamusel, et antud teema ei puuduta neid (vt Lisa 2).

Autor selekteeris 59 vastaja seast välja järgmised asjakohased vastused: „Võetakse vastu sest rahaliselt raske“, „Tihti ei ole inimesel võimalik pakutust keelduda kui sissetulekut on vaja.“, „Palga maksmise eest vastutab tööandja“, „Suurem rahatrahv“. Nende vastuste põhjal selgub, et ollakse erineval arvamusel, leidub õppureid, kelle meelest vastutab ümbrikupalga maksmise eest tööandja ning et inimestel pole tihti valikut. Leidub ka õppureid, kelle arvates sõltub kõik situatsioonist.

Joonis 3. Vastajate arvamus, kas ümbrikupalgaga peaks kaasnema rangemad karistused. (autori koostatud küsimustiku vastuste põhjal)

Kümnes küsimus uurib õppuritelt, **millised meetmed võiksid vähendada ümbrikupalga vastuvõtmist**. Kategooria X põhjal tekkis viis erinevat koodi (suurem teadlikkus riskidest, rangem riiklik järelevalve, rangemad karistused, maksude vähendamine, ettevõtete harimine). Vastanutest 85.7% (132) on seisukohal, et ümbrikupalka aitaks vähendada inimeste suurem teadlikkus ümbrikupalgast ja sellega kaasnevatest riskidest. 61% (94) õppureid on arvamusel, et ümbrikupalga vähenemisele aitaks kaasa suurem riiklik järelevalve. 39.6% (61) õppureid arvab, et ümbrikupalka aitaksid vähendada rangemad karistused. 2.6% (4) leiab, et maksude vähendamine aitaks vähendada ümbrikupalga vastuvõtmist. Üks vastanu ehk 0.7% vastanutest on seisukohal, et ettevõtete harimine aitaks vähendada ümbrikupalga vastuvõtmist (vt Lisa 2).

Autor selekteeris 7 vastaja vabavastuste seast välja järgmised asjakohased vastused: „Pakkuda inimestele, kes on haavatavamad, rohkem maksusoodustust, et neil puuduks vajadus mustalt töötada.“, „Harida ettevõtteid ja karistada neid, kõik algab sealt.“, „Suurem ametlik palk“, „Maksude vähendamine“. Nende vastuste põhjal selgub, et ümbrikupalka aitaks vähendada: kõrgem ametlik palk, riigipoolne suurem tugi majanduslikult halval järjel olevatele inimestele, ettevõtete harimine ja vajadusel rangem karistamine ning maksude vähendamine.

Küsimus 11 kaardistab **õppurite maksuteadlikkuse hinnangut iseendale**. Küsimus 11.1 uurib, miks õppurid enda maksuteadlikkust vastavalt hindavad. 47.4% (73) õppuritest

nõustuvad täielikult väitega, et nad on maksuteadlikud, 46.8% (72) vastanutest peavad end pigem maksuteadlikeks, 3.2% (5) õppureid ei oska enda maksuteadlikkust hinnata, 1,3% (2) õppureid on seisukohal, et nad ei ole maksuteadlikud, 1,3% (2) vastanutest pigem ei pea end maksuteadlikeks.

Kategooria „Miks peetakse end maksuteadlikuks“ põhjal moodustati seitse koodi (maksualane haridus, teadmised vajalikust, uuritakse vajadusel, teadlikkus maksudest, mida makstakse, seadustega kursis olek, ettevõtja kogemus, raamatupidamise oskus). Õppuritest 17.9% (9) on arvamusel, et maksualane haridus aitab neil olla maksuteadlikum. 10.3% (4) õppuritest on arvamusel, et teatakse vajaliku, 5.1% (2) vajadusel uuritakse. 20.5% (8) õppuritest on arvamusel, et teatakse makse, mida makstakse. 32.5% (13) õppuritest on seisukohal, et maksuteadlikkusel on abiks enda seadustega kursis hoidmine (vt Lisa 2).

Kategooria „Miks ei peeta end maksuteadlikuks“ põhjal tekkis 1 kood (raskused seaduste mõistmisel). Kõik (5) õppurid on seisukohal, et maksuteadlikkuse puhul on takistuseks seadustest mitte arusaamine (vt Lisa 2).

Autor selekteeris kolmekümne vastaja vastuste seast välja järgmised asjakohased vastused: „Õpin Finantskolledžis“, „Tean, miks maksud on vajalikud ja kui suur osa läheb maksudest.“, „Pole kursis detailidega, kuid olen kursis baasteadmistega ning vajadusel uurin lisainfot.“. Selgus, et peamiselt põhjendatakse ennast sellega, et teatakse põhilisi vajalike asju ning vajadusel osatakse lisa informatsiooni otsida.

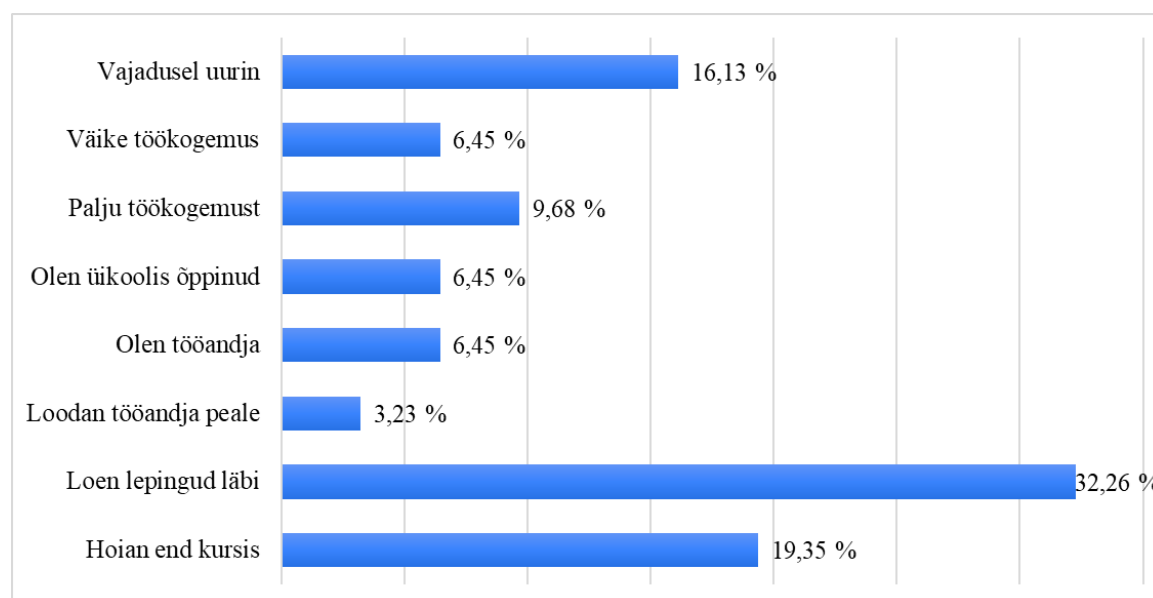
Kaheteistkümnnes küsimus **uurib õppuritelt, kui teadlikud on nad tööle asudes oma kohustustest ja õigustest**. Küsimus 12.1 keskendub põhjendustele, miks õppurid enda teadlikust nii hindavad. 48.1% (73) vastanutest, peab end täielikult teadlikeks enda õigustest ja kohustustest tööle asudes. 47.4% (72) peavad end pigem teadlikuks. 1.95% (5) ei oska enda teadlikust hinnata. 1.3% (2) pigem ei pea end teadlikeks enda õigustest ja kohustustest. 1.3% (2) ei pea end üldse teadlikeks enda kohustustest ja õigustest, mis rakenduvad tööle asudes.

Kategooria “Miks peetakse end tööle asudes enda kohustustest teadlikuks” põhjal tekkis kuus koodi (suur töökogemus, oskus leida informatsiooni, maksualane haridus, lepingutega tutvumine, seadustega kursis hoidmine, tööandja kogemus). 9.7 % (3) õppurite arvates abiks suur töökogemus, 16.1% (5) õppurite meelest abiks oskus vajadusel vajaliku uurida,

6.5% (2) vastanute arvates teadmised ülikoolist, 32.3% (10) õppurite jaoks lepingutega eelnevalt tutvumine, 19.4% (6) õppurite jaoks enda seadustega kursis hoidmine. 6.5% (2) õppureid olid seisukohal, et tööandja kogemus on põhjuseks, miks nad peavad end maksuteadlikeks (vt Lisa 2).

Kategooria „Miks ei peeta end tööle asudes enda kohustustest teadlikuks” põhjal tekkis kaks koodi (väike töökogemus, loodetakse tööandjale). 6.5% (2) vastanutest on seisukohal, et takistuseks saab neile väike töökogemus. Üks vastanu (3.2%) on seisukohal, et tema teadlikkust mõjutab tööandja peale lootmine (vt Lisa 2).

Autor selekteeris kolmekümne nelja vastaja vastuste seast välja järgmised asjakohased vastused: „Olen püüdnud ennast töötajat puudutavate seadustega kursis hoida“, „Võib-olla on mingeid väiksemaid nüansse, mida ei tea ja mida ilmselt enamus inimesi ei tea.“, „Loen lepingud läbi ja ei allkirjasta kergekäeliselt, olen ka põgusalt seadustega kursis“, „Loodan suures plaanis tööandja peale“. Peamiselt põhjendasid õppurid oma teadlikkust, sellega et loetakse enne tööle asumist lepingud läbi, hoitakse end kohustuste ja õigustega kursis ning et vajadusel uuritakse. Enda väikest teadlikkust põhjendati sellega, et usaldatakse tööandjat või et õppuril on vähe töökogemust.

Joonis 4. Kuidas põhjendavad õppurid enda teadlikkust tööle asudes kohustuste ja õiguste osas (autori koostatud küsimustiku vastuste põhjal)

Küsimus 13 kaardistab **õppurite teadlikkust selle kohta, kas nad teavad, milline ametiasutus Eestis tegeleb sellega, et isikud täidaksid oma maksukohustusi vastavalt**

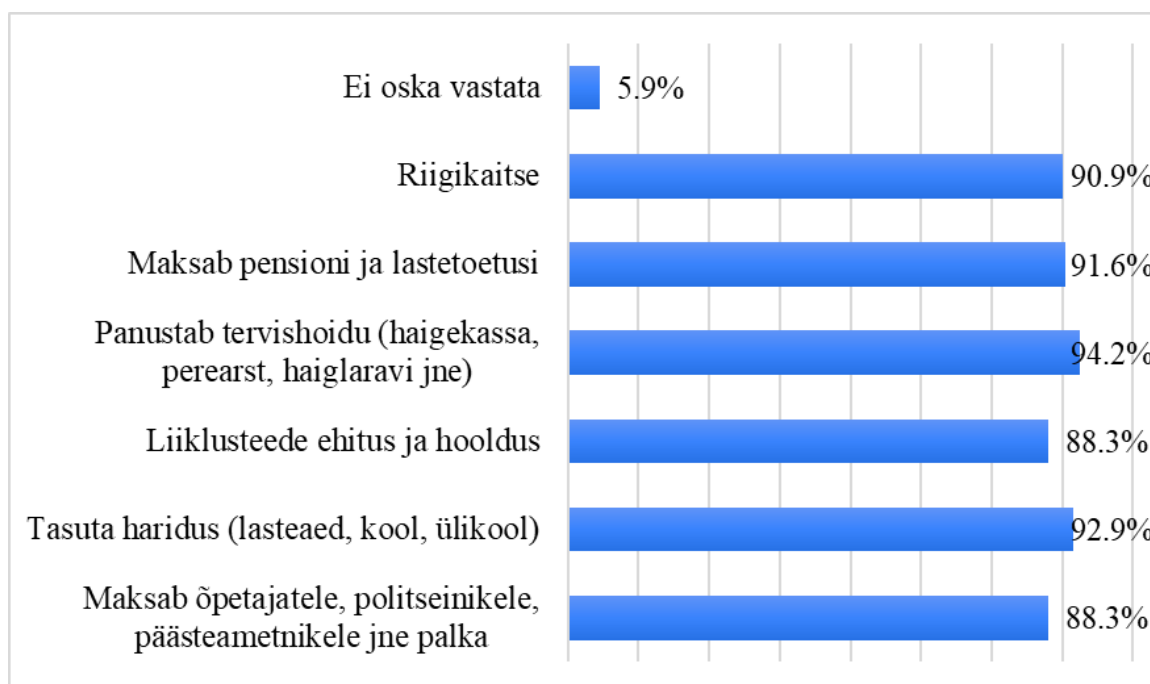
kehtivale seadusele. Tegemist oli avatud küsimusega, ehk vastaja pidi vastama oma teadmiste põhjal. Küsimuse õigeks vastuseks oli Maksu- ja Tolliamet. Selgus, et enamuse ehk 97.4% (150) vastanutest teavad õiget vastust. 1.3% (2) vastanutest ei oska õiget vastust öelda. Üks vastanu ehk 0.7% peab selleks ametiasutuseks Politsei- ja Piirivalveametit. Sellest võib järeldada, et õppurid on teadlikud, milline ametiasutus tegeleb sellega, et isikud täidaksid oma maksukohustusi vastavalt kehtivatele seadustele.

Küsimus 14 uurib õppurite **teadlikkust tööjõumaksudest.** Küsimus oli „**Millised maksud tasub tööandja töötasu pealt riigile?**“. Vastajal oli võimalik valida mitme vastusevariandi vahel, näiteks „Sotsiaalmaks“, „Tulumaks“, „Käibemaks“, „Töötuskindlustusmaks“ ja „Kohustuslik kogumispensionimakse, kui töötaja on liitunud kohustusliku kogumispensioniga“. „Käibemaks“ oli võimalikest vastusevariantidest ainsana vale, sest käibemaks on tarbimismaks, mitte tööjõumaks. Selgus, et 11,7% (18) vastanutest pidas käibemaksu tööjõumaksuks, mida tööandja peab töötaja brutopalgast riigile tasuma. Õppuritest (98.1%, 151) vastas, et sotsiaalmaks ja (88.3%, 136), et töötuskindlustusmaks on maksud, mida tööandja peab tasuma riigile töötaja töötasu pealt. Vähem pakuti tööjõumaksudeks vastusevariante tulumaks (64.3%, 99) ja kohustusliku kogumispensionimakse (74%, 114). Sellest võib järeldada, et suur osa õppureid ei ole tööjõumaksudest teadlikud. Võrreldes antud töö vastuseid Janelle Laukse tööga “Eesti koolinoorte teadlikkus ümbrikupalgast Lääne-Virumaa koolide 9.-12. klasside näitel” selgus, et rakenduskõrghariduse õppurid on maksuteadlikumad võrreldes 9.-12. klassi noortega. Janelle tööst selgus, et umbes 25 % peavad tööjõumaksuks käibemaksu, mis on vale ning antud töös oli selleks 11,7% vastanutest. Janelle töös umbes 75% valimist vastas, et tööjõumaksud on töötuskindlustusmaks ja sotsiaalmaks, antud töös valis sotsiaalmaksu 98,1% ja töötuskindlustusmaks 88,3%. 9.-12. klassi noored pakkusid vähem tööjõumaksudeks vastusevariante tulumaks (48,7%) ja kohustuslikku kogumispensionimakse (42,8%). Rakenduskõrghariduse õppuritest valisid tulumaksu 64,3% ja kohustuslikku kogumispensionimakset 74% vastanutest tööjõumaksudeks. Sellest saab järeldada, et kõrgema haridustasemega inimesed on maksuteadlikumad kui madalama haridustasemega inimesed (vt käesolev töö lk, 17).

Küsimus 15 kaardistab õppurite teadlikkust, **kus saab kontrollida, kas tööandja on teda ametlikult tööle registreerinud.** Tegemist oli avatud küsimusega, ehk vastaja pidi vastama oma teadmiste põhjal. Küsimuse õigeks vastuseks oli TÖR ehk Töötamiste Register, Maksu- ja Tolliameti veebileht ja Tööinspektsiooni veebileht. Kategooria XV

põhjal tekkis viis koodi (TÖR, MTA-veebileht, Eesti Riigiportaal, Tööinspeksioon, Töötukassa). Õppuritest 20.9% (32) vastas, et TÖRist saab kontrollida, 62.8% (96) vastanutest arvavad, et vastavat infot leiab Maksu- ja Tolliameti lehelt ja 9.8% (15) vastanut on arvamusel, et infot leiab Eesti riigiportaalist. Võrdselt ehk 0.7% (1) peab selleks kohaks Tööinspeksiooni või Töötukassat. Sellest võib järeldada, et õppurid on teadlikud, kust leida infot, kas tööandja on neid ametlikult tööle registreerinud. Eesti Riigiportaal ei ole ka täielikult vale vastus, sest see leht suunab edasi Tööinspeksiooni või E-MTA lehele, et vastavat infot saada (vt Lisa 2).

Kuueteistkümnenda küsimuse eesmärk oli kaardistada **õpilaste teadlikkust selle osas, kuhu suunab riik maksudena kogutud raha**. Vastajal oli võimalik valida mitme vastusevariandi vahel. Vastusevariante oli kokku seitse ja nendeks olid, et „Maksab õpetajatele, politseinikele, päästeametnikele jne palka“, „Tasuta haridus (lasteaed, kool, ülikool)“, „Liiklusteede ehitus ja hooldus“, „Panustab tervishoidu (haigekassa, perearst, haiglaravi jne)“, „Maksab pensioni ja lastetoetusi“, „Riigikaitse“ ja „Ei oska vastata“. Lisaks oli üks vastusevariantidest „Muu“ ehk vastaja sai lisada veel enda mõtteid. Üks vastanutest lisas, et maksudena kogutud raha suunatakse kõikidesse avalikesse teenustesse.

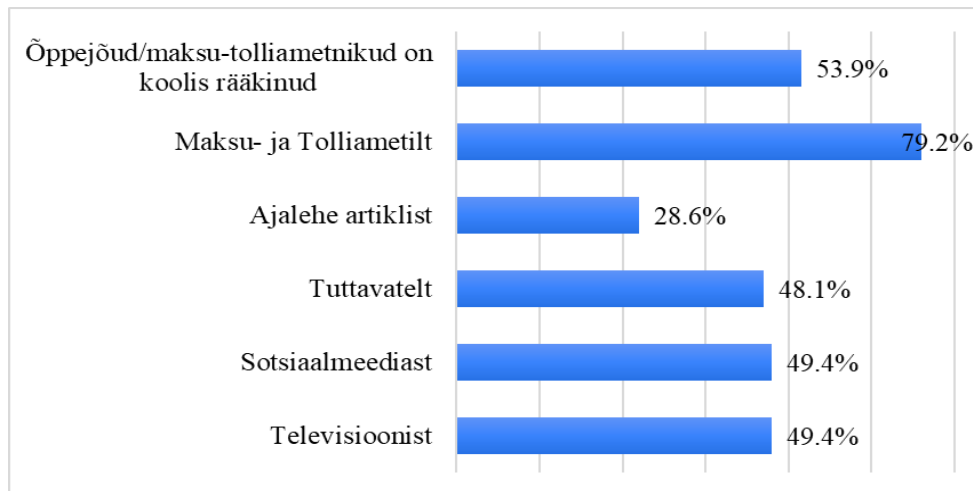

Joonis 5. Vastajate teadlikkus sellest, kuhu suunab riik maksudena kogutud raha. (autori koostatud küsimustiku vastuste põhjal)

Küsimus 17 uurib õppuritelt, **mis neid motiveeriks rohkem makse maksma**. Vastajal oli võimalik valida mitme vastusevariandi vahel. Vastusevariante oli kokku kuus ja nendeks olid, et „Saada suuremat pensioni“, „Erinevad hüvitised (Tervisekassa hüvitis)“, „Tasuta haridus“, „Kindlustada avalik kord ja julgeolek“, „Avalikud teenused ja hüved“ ja „Riigi raha tõhus kasutamine“. Lisaks oli üks vastusevariantidest „Muu“ ehk vastaja sai lisada veel enda mõtteid.

Kategooria „Mis motiveerib rohkem makse maksma“ põhjal tekkis kaheksa koodi (suurem pension, hüvitised, tasuta haridus, kindlustatud avalik kord ja julgeolek, avalikud teenused ja hüved, riigi raha tõhus kasutus, miski ei motiveeri, suurem rahakasutuse läbipaistvus). 56.5% (87) õppureid motiveerib rohkem makse maksma võimalus saada suuremat pensioni. 76.6% (118) õppureid on seisukohal, et erinevad hüvitised(tervisekassa hüvitis), 76.6% (118) õppurite jaoks tasuta haridus, 69.5% (107) vastanute meelest kindlustatud avalik kord ja julgeolek motiveerivad neid rohkem makse maksma. 73.4% (113) õppurite jaoks motiveerivad neid avalikud teenused ja hüved, 39% (60) õppurite jaoks aga riigi raha tõhus kasutus. Üks (0.6%) õppur leiab, et teda motiveeriks rohkem makse maksma suurem läbipaistvus raha kasutamisel. Kaksteist ehk 7.2% vastanutest lisas, et rohkem makse maksma ei motiveeri neid miski (vt Lisa 2).

Viimase ehk kaheksateistkümnenda küsimusena uuris autor, **kus kohast on õpilased seni saanud maksualast informatsiooni**. Töö autor pakkus ise kuus vastusevarianti, sh vastusevariant „Muu“. Üks vastaja lisas omapoolse variandi. Jooniselt 10 nähtub, et kõige enam 79.2% (112) on õppurid saanud maksualast informatsiooni Maksu-ja Tolliametilt. Selle järel on suur osakaal noori saanud informatsiooni õppejõududelt või maksu-tolliametnik on koolis käinud 53.9% (83). Ligi pool vastanutest ehk 49.4% (76) on saanud maksualast informatsiooni sotsiaalmeediast või televisioonist. 49.4% (76) õppureid on saanud maksualast informatsiooni tuttavatelt. Vähem on informatsiooni saanud ajalehe artiklitest 28.6% (44). Autori arvates võib sellise tulemuse tingida asjaolu, et noorte seas ei ole populaarne ajalehtede lugemine. Üks vastaja on lisanud, et ta on saanud informatsiooni gümnaasiumis toimunud majandustunnist.

Joonis 6. Viisid, kuidas on õppurid seni saanud maksualast informatsiooni.(autori koostatud küsimustiku vastuste põhjal)

Kokkuvõtvalt saab lõputöö raames tehtud küsitluse vastuste analüüsimise põhjal väita, et rakenduskõrghariduse õppurite maksuteadlikkus ja hoiak ümbrikupalga suhtes on heal tasemel. Samuti selgus, et suur osa noori, ei tea kust kontrollida kas tööandja on neid ametlikult tööle vormistanud.

2.3 Uuringutulemuste järelused ja ettepanekud

Lõputöö eesmärk oli välja selgitada rakenduskõrghariduse õppurite maksuteadlikkus, teadlikkus erinevatest töösuhetest ja ümbrikupalgaga kaasnevatest riskidest. Ankeetküsitluse alusel sai hinnata rakenduskõrghariduse õppurite maksuteadlikkust ja teadmisi erinevatest töösuhetest ning ümbrikupalgast. Kokkuvõtvalt selgus, et Sisekaitseakadeemia, Tallinna Tehnikakõrgkooli ja Tartu Ülikooli Pärnu kolledži õppurite üldised teadmised ümbrikupalgast ja selle vastu võtmisega kaasnevatest riskidest on heal tasemel ehk nad on maksuteadlikud sellel teemal. Õppurite maksutahe on kõrge (88,2%) õppuritest on nõus kogu oma palga täielikult deklareerima (7. küsimuse vastuste põhjal). Küsimustiku vastuste analüüsi põhjal selgus ka teemasid, mille osas peaks noorte teadlikkust suurendama, näiteks kõik õppurid ei ole teadlikud, millised on töjõumaksud (vt lk 34).

Vastates **esimesele uurimisküsimusele** (Millised on rakenduskõrghariduse õppurite töösuhted?), selgus ankeetküsitluse põhjal, et üheksa kümnest õppurist on käinud/käib kooli kõrvalt tööl ning peamiselt käiakse tööl töölepinguga, põhjendades seda, et siis on kindel tööaeg ja hüved (vt käesolev töö lk 26-27). Peamiselt käiakse tööl

klienditeenindusvaldkonnas ligi 1/3 õppuritest (vt käesolev töö lk 26). See läheb kokku teooria osaga, et kõige levinum on töötamine töölepingu alusel (vt käesolev töö lk 8) ning töölepinguga töötades on kindel tööaeg ja hüved (vt käesolev töö lk 11)

Teise uurimisküsimuse (Kui teadlikud on tudengid erinevatest töölepingutest, õigustest ja kohustustest seoses tööle asumisega?) eesmärk oli välja selgitada rakenduskõrghariduse õppurite teadlikkus oma õigustest ja kohustustest, mis neil tekivad tööle asudes. Tulemustest selgus, et suur osa õppuritest teab, kust saab kontrollida, kas tööandja on teda ametlikult tööle registreerinud (vt käesolev töö lk 34-35), kuid samas ei teatud, milliseid makse peab tööandja palga pealt maksma riigile (vt käesolev töö lk 34) ehk õppurid on osaliselt teadlikud töölepingutest, õigustest ja kohustustest seoses tööle asumisega. Uuringu tulemused lähevad kokku teooria osas käsitletud väitega, et väiksema töökogemuse ja madalama haridustasemega inimestel on väiksem teadlikkus tööõigusest (vt käesolev töö lk 17).

Kolmas uurimisküsimus oli (Kuidas õppurid suhtuvad ümbrikupalga vastuvõtmisesse ja pakkumisse?) seotud sellega, et milline on õppurite teadlikkus ümbrikupalgast ja hoiak ümbrikupalga suhtes. Selgus, et 30,4% (21) vastanutest oleks nõus vastu võtma ümbrikupalka, sest sel viisil jääb neile rohkem raha kätte (vt käesolev töö lk 28-29). Teooria põhjal selgus samuti, et ümbrikupalka võetakse vastu rahalisel motiivil (vt käesolev töö lk 15). Õppuritest 7,4% (11) on töötanud/töötavad osaliselt või täielikult ümbrikupalga eest (vt käesolev töö lk 26). Küsitlusest selgus, et teatakse hästi, mis on ümbrikupalk ja millised riskid sellega kaasnevad (vt käesolev töö lk 28-29). Lisaks selgus ankeetküsitluse tulemusena, et on õppureid, kes ei pea end üldse maksuteadlikuks, seega võivad töötada ümbrikupalga eest, sest (käesoleva töö lk 31-32) selgus, et leidub ka õppureid, keda ei motiveeri miski rohkem makse maksma.

Neljanda uurimisküsimuse (Kuidas suurendada õppurite maksuteadlikkust?) eesmärk oli välja selgitada, milline on õppurite maksuteadlikkus ja maksutahe. Selgus, et õppurid peavad end enamasti maksuteadlikuks ja teavad hästi, kuhu riik maksudena kogutud raha suunab. Maksuteadlikkus on kui maksumaksjad saavad aru ja mõistavad enda maksukohustusi ja maksuõigusi (vt käesolev töö lk 16). Selgus, et kõige maksuteadlikumaks peavad end Sisekaitseakadeemia finantskolledži, Sisekaitseakadeemia politsei- ja piirivalvekolledži ja Tartu Ülikooli Pärnu kolledži õppurid (vt käesolev töö lk 31-32). See oli oodatav tulemus, sest Sisekaitseakadeemia õppurid omandavad

põhjalikumad teadmised maksundusest. Ka teooria osas, et maksundust õppinud inimesed, on maksuteadlikumad ning seeläbi maksukuulekamad (vt käesolevtöö lk 17). Lisaks selgus, et õppurid ei tea hästi, milliseid makse peab tööandja palga pealt maksma riigile ehk ei teata hästi tööjõumakse (vt käesolev töö lk 34). Võrreldes enda töötulemusi Janelle Laukse lõputöö alusel “Eesti koolinoorte teadlikkus ümbrikupalgast Lääne-Virumaa koolide 9.-12. klasside näitel”, selgus, et rakenduskõrghariduse õppurid on maksuteadlikumad kui 9.-12. klasside koolinoored. Seda saab kinnitada teooria põhjal, et kõrgema haridustasemega inimesed on maksuteadlikumad (vt käesolevtöö lk 17).

Teooria ja uuringutulemuste järeldest sõnastab töö autor ettepanekud noorte maksuteadlikkuse tõstmiseks:

- 1) Loteriid ja kviitungite kogumine maksu mahaarvamiseks – Maksu- ja Tolliamet võiks teha loteriisid, näiteks isik ostab kaupa riigi territooriumilt ja sisestab arve programmi ja osalejate vahel loositakse erinevaid auhindu. Mõlemad meetodid on tõhusad motiveerima inimesi käituma maksukuulekalt, seega maksukäitumine muutub kollektiivselt (vt käesolev töö lk 19);
- 2) Artiklid ajakirjas- eksemplarid võivad näiteks sattuda elutuppa, juuksurisalongi ja neid võivad lugeda erinevatest generatsioonidest inimesed, sellise meetodiga võib teave jõuda isikuteni, kelleni see muidu ei jõuaks (vt käesolev töö lk 19);
- 3) Lihtsus-informatsioon peab olema selge ja lihtsasti arusaadav kõigile. Noorteni jõuab sotsiaalmeedia kaudu- näiteks Tiktoki platvormi kaudu, mida kasutavad väga paljud noored ja ka vanemad inimesed erinevates vanuserühmades (vt käesolev töö lk 19);
- 4) Digitaalsed tööriistad- Maksu- ja Tolliametil on platvormil Youtube õpetlikud ja lõbusad lühivideod. Lisaks võiskid olla veebimängud, sest nooremad põlvkonnad on rohkem veebis, seega veebimängud oleks hea viis noorte maksuteadlikkuse tõstmiseks (vt käesolev töö lk 19-20).

Järgnevates uurimustes võiks olla suurem valim, kus oleks sooline osakaal võrdsem, antud küsimustikust võttis osa 81% naisi ja 19% mehi. Selline valim võimaldaks teha võrdlusi sooliste erinevuste põhjal, et millised on erinevate meeste ja naiste maksutahe ning hoiak ümbrikupalga suhtes.

KOKKUVÕTE

Riigi toimiv ja tugev maksusüsteem on riigi peamine sissetulekuallikas, mille eest tagatakse riigis tervishoid, haridussüsteem, julgeolek ja palju teisi ühiskonnale vajalike teenuseid. Maksude kogumisel on oluline iga maksumaksja maksuteadlikkus ja maksutahe selleks, et vähendada ümbrikupalga levikut ja vähendada maksudest kõrvale hoidumist.

Antud lõputöö uurimisprobleemiks oli noorte madalam maksutahe võrreldes teiste vanusegruppidega, mis põhjustab suuremat riski ümbrikupalgale. Lõputöö eesmärk oli välja selgitada rakenduskõrghariduse õppurite maksuteadlikkus, teadlikkus erinevatest töösuhetest ja ümbrikupalgaga kaasnevatest riskidest.

Lõputöö eesmärgi elluviimiseks püstitati kolm uurimisülesannet. Lõputöö eesmärgi täitmiseks viidi läbi kvantitatiivne empiiriline uuring.

Ankeetküsitluse andmete põhjal anti ülevaade rakenduskõrghariduse õppurite maksuteadlikkusest, teadlikkusest õigustest ja kohustustest tööle asudes ning hoiakust ümbrikupalga suhtes. Uuringus osales 154 õppurit kolmest erinevast koolist: Sisekaitseakadeemiast, Tartu Ülikooli Pärnu kolledžist ja Tallinna Tehnikakõrgkoolist. Uuringu tulemuste analüüsi põhjal selgus, et rakenduskõrgharidus õppurite maksutahe on kõrge, 88,2% õppuritest on nõus kogu oma palga täielikult deklareerima ehk hoiak ümbrikupalga suhtes on heal tasemel. Õppurite teadmised kohustustest ja õigustest tööle asudes on head, peaagu kõik ehk ligikaudu 99% õppuritest oskavad leida, kas tööandja on neid tööle registreerinud.

Lõputöö püstitatud eesmärgid said täidetud. Uuringu tulemuste analüüsi põhjal tegi töö autor neli ettepanekut noorte maksuteadlikkuse tõstmiseks: kajastada teemat ajakirjanduses, jagada arusaadavat ja noortele lihtsasti kättesaadavalt infot, kasutada digitaalseid tööriistasid Maksu- ja Tolliameti platvormil ning teha loteriisid maksude mahaarvamiseks.

Lõputöö teemat on võimalik edasi arendada, tehes kordusuuring, kuid suurendades valimit, st lisades valimisse rohkem tudengeid erinevatest kõrgkoolidest, maakondadest, mille põhjal saab teha põhjalikumad järeldused noorte teadlikkusest erinevatest töölepingutest ja ümbrikupalgast.

SUMMARY

The title of this thesis is „Employment relationships of applied higher education students and their tax awareness“. The thesis consists of 69 pages and contains two main chapters. The thesis is written in Estonian and the author refers to 51 sources.

The topic is relevant because undeclared income continues to be the one the most prevalent tax issues Estonian Tax and Customs Board has to deal with on a daily basis. Significant risk for undeclared income comes from young workers as well as seasonal employment.

This thesis focuses on the lower tax morale among youth compared to other age groups, which increases the risk of informal employment. Its aim is to explore the tax awareness and attitudes of applied higher education students, particularly regarding various types of employment contracts and the risks associated with envelope wages.

To achieve this objective, three research tasks were outlined. Firstly, a review of literature provided a theoretical overview of the importance of tax awareness, the concept of employment contracts, and their various types. The theoretical analysis revealed that undeclared income can be classified into two categories: completely undeclared and partially undeclared earnings, with a higher incidence among men, low-income earners, individuals with lower education, and among younger people.

Secondly, a survey among 154 students from three different applied higher education institutions was conducted to assess their tax awareness, knowledge of rights and obligations when entering employment, and their attitudes towards envelope wages. The analysis of survey results indicated a good level of tax awareness and understanding of the risks associated with envelope wages among these students. The findings suggested that students possess adequate knowledge of their rights and obligations when entering the workforce.

In conclusion, the thesis successfully achieved its objectives. Based on the analysis of research findings, the author proposed several recommendations to enhance college students' awareness, including publishing articles in different magazines, providing easily understandable and accessible information, and organizing tax deduction lotteries by tax authorities.

Future research could expand on this topic through repeated studies, increasing the sample size and including students from various regions to gain a more comprehensive understanding of college students' awareness regarding different employment contracts and informal employment, thus providing better insights into the likelihood of accepting informal employment.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Adegboye, A., Adekanla, A., 2023. Tax compliance attitudes in Africa: how important is natural resource endowment? *Journal of Economic Development*, 48(2), pp. 105-122.

Adimasu, N., Daare, W., 2017. Tax awareness and perception of tax payers and their voluntary tax compliance decision: Evidence from individual tax payers in SNNPR, Ethiopia. *International Journal of Scientific and Research Publications*, 7(11), pp. 686-695.

Adžić, S., Nestorović, O., Zakić, N., Aničić, D., Penjišević, A., 2023. The Impact of Tax Policy, System, and Administration on Small and Medium-Sized Enterprises in the Republic of Serbia: A Statistical Analysis of the Situation. *Eastern European Economics*, 61(1), pp. 86-109.

Al-Maghrebi, M., 2016. Budget transparency and tax awareness towards tax compliance: a conceptual approach. *South East Asia Journal of Contemporary Business, Economics and Law*, 10(1), pp. 95-101.

Cui, C., 2017. Cash-on-hand and demand for credit. *Empirical Economics*, 52(3), pp. 1007-1039.

Elena, C., 2012. The Matrix of Romania's Underground Economy. Working without Legal Documents. *Economic Sciences Series*, 12(1), pp. 467-473.

Elo, S. & Kyngäs, H., 2007. The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*, 62(1), 107–115.

Fiori, S., 2018. Formal and informal norms: their relationships in society and in the economic sphere. *Review of Social Economy*, 76(2), pp. 198-226.

Franic, J., 2020. Why workers engage in quasi-formal employment? Some lessons from Croatia. *Eastern Journal of European Studies*, 11(2), pp. 94-112.

Graneheim, U.-H. & Lundman, B., 2004. Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthines. *Nurse Education Today*, 24(2), pp. 105-112.

Hidayat, R., Nurbaiti, B., Fachrian, Z., 2023. Influence of Tax Awareness and Knowledge Against the Compliance of Personal Tax Reporting with Religiosity as an Intervening Variable at the Auliya Insan Utama Foundation. *Journal of Accounting, Business & Management*, 30(1), pp. 112-123.

Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P., 2005. *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina

Horodnic, I., Williams, C., Ianole-Calin, R., 2020. Does higher cash-in-hand income motivate young people to engage in under-declared employment? *Eastern Journal of European Studies*, 11(2), pp. 48-69.

Horodnic, L., Williams, C., 2017. Evaluating the Illegal Employer Practice of Under-Reporting Employees' Salaries, *British Journal of Industrial Relations*, 55(1), pp. 83-111.

Hsu, H.-Y., 2023. Fiscal transparency and tax morale: is the relationship shaped by perceptions of government performance and corruption? *International Review of Administrative Sciences*.

Kantar Emor, 2023. *Eesti elanike maksutahte uuring*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://ncfailid.emta.ee/s/gRK48ZgLd2k72Xx> [Kasutatud 15. 01. 2024].

Khan, S., 2014. Qualitative Research Method: Grounded Theory. *International Journal of Business and Management*, 9(11), pp. 223-233.

Kurniawan, D., 2020. THE INFLUENCE OF TAX EDUCATION DURING HIGHER EDUCATION ON TAX KNOWLEDGE AND ITS EFFECT ON PERSONAL TAX COMPLIANCE. *Journal of Indonesian Economy and Business*, 35(1), pp. 57-72.

Laukse, J., 2022. *Eesti koolinoorte teadlikkus ümbrikupalgast Lääne-Virumaa koolide 9.-12. klasside näitel. Lõputöö*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Maksu- ja Tolliamet, 2020. *MTA tuletab noortele meelde: ümbrikupalk ei tööta sinu kasuks!* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/uudised/mta-tuletab-noortele-meelde-umbrikupalk-ei-toota-sinu-kasuks> [Kasutatud 31. 10. 2023].

Maksu- ja Tolliamet, 2022. *Eesti elanike maksutahte uuring*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://ncfailid.emta.ee/s/WGfeXzdQjq94J8Z> [Kasutatud 31. 10. 2023].

Maksu- ja Tolliamet, 2022. *Maksu- ja Tolliamet aastal 2022*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/media/2783/download> [Kasutatud 31. 10. 2023].

Maksu- ja Tolliamet, 2023. *Eesti elanike maksutahe*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/ariklient/amet-uudised-ja-kontakt/uudised-pressiinfo-statistika/uuring-eesti-elanike-maksutahe> [Kasutatud 15. 01. 2024].

Maksu- ja Tolliamet, 2023. *Ümbrikupalga saajate osakaal püsib madal*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/uudised/umbrikupalga-saajate-osakaal-pusib-madal-0> [Kasutatud 01. 01. 2024].

Morris, G., MCKay, S., Oates, A., 2009. Finance Director's Handbook. *Employment Law*. CIMA publishing.

Mosera, A. & Korstjens I., 2018. Series: Practical guidance to qualitative research. Part 3: Sampling, datacollection and analysis. *European Journal of general practice*, 24(1), p.12.

OECD, 2015. *Building Tax Culture, Compliance and Citizenship*. European Union: OECD.

Ott, K., 2002. Informal economy in Croatia during the period 1990-2000. *Institute for Public Finance* , 26(1), pp. 1-30

Paleka, H., Karanović, G., Štambuk, A., 2023. The Direct and Moderating Effect of Sociodemographic Variables on Tax Compliance Behaviour. *South East European Journal of Economics & Business*, 18(2), pp. 34-48.

Pfau-Effinger, B., 2009. Varieties of Undeclared Work in European Societies. *British Journal of Industrial Relations*, 47(1), pp. 79-99.

Poliitikauuringute keskus, 2020. *EUROSTUDENT VII: Eesti lühiülevaade*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.hm.ee/sites/default/files/documents/2022-10/eurostudent_eesti_analuus_29.04.2020.pdf [Kasutatud 31. 10. 2023].

Presser, S. & Schuman, H., 1979. The open and closed questions. *American Sociological Association*, 44(5), 692-712.

Rahandusministeerium, 2024. *Kohustuslik kogumispension ehk II samm*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.eesti.ee/et/toetused-sotsiaalteenused-ja-pensionid/pension/kogumispensionid> [Kasutatud 14. 01. 2024].

Rootalu, K., 2014. *Kirjeldav statistika*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://samm.ut.ee/kirjeldav-statistika/> [Kasutatud 28.04.2024].

Seers, K. & Critelton, N., 2001. Quantitative research: designs relevant to nursing and healthcare. *Nursing Times Research*, 6(1), pp. 487-500.

Sotsiaalministeerium, 2015. *Heaolu arengukava 2016-2023*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.sm.ee/arengukavad-programmid-ja-tooplaanid#varasemad-programmid> [Kasutatud 27.04.2024].

Sotsiaalministeerium, 2023. *Kollektiivlepingute roll Eesti töösuhetes*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.mkm.ee/too-ja-vordsed-voimalused/toovaldkonna-uuringud-ja-analuusid?view_instance=0¤t_page=1 [Kasutatud 09. 02. 2024].

Sotsiaalministeerium, 2023. *Töösuhted*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.sm.ee/toosuhted> [Kasutatud 15. 01. 2024].

Svarstad, E., Kostøl F., 2022. Unions, collective agreements and productivity: A firm-level analysis using Norwegian matched employer–employee panel data. *British Journal of Industrial Relations*, 60(4), p. 864-894.

Tööinspeksioon, 2022. *Puhkusetasu*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.tooelu.ee/et/28/puhkusetasu> [Kasutatud 29. 11. 2023].

Tööinspeksioon, 2023. *Töötamise lepingute võrdlus ja töölepingu näidis*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.ti.ee/ennetus-ja-teave/infomaterjalid/tootamise-lepingute-vordlus-ja-toolepingu-naidis> [Kasutatud 31. 10. 2023].

Tööinspeksioon, 2021. *Tüüptingimustega tööleping*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.tooelu.ee/et/9/tuupingimustega-tooleping> [Kasutatud 09. 02. 2024].

Töölepingu seadus (2009) RT I, 30.06.2023, 84.

Vabariigi Valitsus, 2022. *Töötasu alammäära kehtestamine. Määrus. RT I, 13.12.2022, 33*.

Vahtra, K. ja Raidve, H., 2007. *TÖÖLEPING. Sõlmimine ja muutmine*. Tallinn: Pandekt OÜ.

Vladõtšenko, K., 2023. *Sisekiatseakadeemia üliõpilaste maksuteadlikkus. Lõputöö*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia

Williams, C. C. & Padmore, J., 2013. “Envelope wages” in the European Union. *International Labour Review*, 152(3-4), pp. 411-430.

Williamson, R., 2002. Multiple-choice questionnaire:general. *The British Institute of Radiology*, 14(6), pp. 488-497.

Woolfson, C., 2007. Pushing the envelope: the 'informalization' of labour in postcommunist new EU member states. *Work, Employment & Society*, 21(3), pp. 551-564.

Õunapuu, L., 2014. *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/3538e168-6012-4e90-8484-4bb59be8b14a/content> [Kasutatud 01.01.2024].

Lisa 1 Ülevaade küsimustikust

Tere!

Olen Sisekaitseakadeemia finantskolledži tolli- ja maksunduse eriala kolmanda kursuse õppur Anete Aasmäe ja kirjutan lõputööd teemal "Rakenduskõrghariduse õppurite töösuhted ja maksuteadlikkus". Olen väga tänulik, kui leiaksite 10-15 minutit aega, et vastata minu küsimustikule. Vastamine on anonüümne ning vastuseid kasutatakse ainult selle lõputöö raames.

1. Kas käite/olete käinud kooli kõrvalt tööl? Kui vastate eitavalt, siis palun täitke ainult tärniga tähistatud küsimused.

Jah

Ei

2. Millises valdkonnas käite/käisite tööl?

Tööstusvaldkond

Ehitusvaldkond

Turism/hotellindusvaldkond

Toitlustusvaldkond

Klienditeenindus

Muu

3. Kas käite/käisite tööl ametlikult, see tähendab töölepingu alusel või mitteametlikult ehk n-ö ümbrikupalga eest?

Ametlikult töölepinguga

Osaliselt ümbrikupalga eest

Täielikult ümbrikupalga eest

4. Millise lepingu sõlmisite tööl käimiseks?

- Tööleping
- Töövõtuleping
- Käsundusleping
- Ei sõlminud lepingut

4.1 Palun põhjendage oma vastust

-

5. Mis põhjustel olete/olite nõus ümbrikupalka vastu võtma?

- Suurem palgatulu
- Saab palka tihedamini kätte
- Ei olnud muud töökohta
- Ülemus survestas
- Teadlik valik
- Muu

6. Mida tähendab Teie jaoks *ümbrikupalk*? Palun selgitage oma sõnadega.

-

7. Kaasus: Teie ülemus pakub Teile tööle asudes kolm valikut. Kõikide valikute puhul on palk 1500 €, kuid esimene valik on, et Te ei deklareeri sellest palgatulust mitte kui midagi ehk palka jääb Teile kätte 1500€. Teine valik on, et palk deklareeritakse osaliselt ja palka saaksite seega 1443,18€. See tähendab, et saate osa oma palgast pangakontole ja teise osa n-ö "mustalt" ümbrikusse. Kolmas valik on, et kogu palk deklareeritakse ja käite lepingu alusel tööle ehk saaksite kätte 1244€. Millise variandi kasuks otsustate?

- Ei deklareeri midagi ja saan palka kätte 1500€
- Palk deklareeritakse osaliselt ja palka saan kätte 1443,18€
- Kogu palk deklareeritakse ja palka saan kätte 1244€

8. Kas teate, millised riskid kaasnevad ümbrikupalga vastuvõtmisel? (On võimalik teha mitu valikut)

- Riske ei kaasne
- Võib trahvi saada
- Tööandja ei pruugi maksta kokkulepitud tasu
- Tööandja ei pea andma puhkust
- Haigestumisel ei saa hüvitist
- Ravikindlustuse puudumine
- Ei oska vastata
- Muu

9. Kas Teie arvates võiks neile, kes võtavad ümbrikupalga vastu, kaasneda suuremad karistused?

- Jah
- Ei
- Ei oska vastata

9.1 Palun põhjendage enda vastust

.....

10. Millised meetmed vähendavad Teie arvates ümbrikupalga vastu võtmist?

Rangemad karistused

Suurem riiklik järelevalve

Inimeste suurem teadvustamine hüvitistest ja hüvedest

Ei oska vastata

Muu

11. Olen maksuteadlik kodanik:

Nõustun täielikult

Pigem nõustun

Ei nõustu

Pigem ei nõustu

Ei oska hinnata

11.1 Palun põhjendage enda vastust

.....

12. Olen teadlik enda õigustest ja kohustustest, mis rakenduvad tööle asudes:

Nõustun täielikult

Pigem nõustun

Ei nõustu

Pigem ei nõustu

Ei oska hinnata

13. Milline ametiasutus Eestis tegeleb sellega, et isikud täidaksid oma maksukohustusi vastavalt kehtivale seadusele?

.....

14. Millised maksud peab tööandja palga pealt tasuma riigile?

Kohustuslik kogumispensionimakse

Töötuskindlustusmaks

Sotsiaalmaks

Käibemaks

Tulumaks

Ei oska vastata

15. Kust saab kontrollida, kas Teie tööandja on Teid ametlikult tööle vormistanud?

.....

16. Mida teeb riik maksudeks kogutud rahaga?

Maksab õpetajatele, politseinikele, päästeametnikele jne palka

Tasuta haridus (lasteaed, kool, ülikool)

Liiklusteede ehitus ja hooldus

Panustab tervishoidu (haigekassa, perearst, haiglaravi jne)

Maksab pensioni ja lastetoetusi

Riigikaitse

Ei oska vastata

Muu

17. Mis motiveerib Teid rohkem makse maksuma?

Saada suuremat pensioni

Erinevad hüvitised (Tervisekassa hüvitis)

Tasuta haridus

Kindlustada avalik kord ja julgeolek

Avalikud teenused ja hüved

Riigi raha tõhus kasutamine

Muu

18. Millistest allikatest olete saanud maksualast informatsiooni?

Televisioonist

Sotsiaalmeediast

Tuttavatelt

Ajalehe artiklist

Maksu- ja Tolliametilt

Õppejõud/maksu-tolliametnikud on koolis rääkinud

Muu

19. Teie sugu

Mees

Naine

20. Teie vanus

18-24

25-44

45-59

21. Millises rakenduskõrgkoolis õpite?

Sisekaitseakadeemia finantskolledž

Sisekaitseakadeemia vanglateenistusekolledž

Sisekaitseakadeemia politsei- ja piirivalvekolledž

Sisekaitseakadeemia päästekolledž

Tartu Ülikooli Pärnu kolledž

Tallinna Tehnikakõrgkool

Lisa 2 Küsimustiku kategooriad ja koodid

Kategooriad	Koodid
Kategooria 1 Töölepinguga töötamise põhjused	Kood 1 Kindel töökoormus Kood 2 Turvaline töösuhe Kood 3 Sotsiaalsed garantiid Kood 4 Muu valiku puudus
Kategooria 2 Töövõtulepinguga töötamise põhjused	Kood 1 Vaba valik tööajale, töömahule Kood 2 Töökestvus 1 päev
Kategooria 3 Käsunduslepinguga töötamise põhjused	Kood 1 Paindlik graafik Kood 2 Muu valiku puudus Kood 3 Töö iseloom
Kategooria 4 Töölepingu mitte sõlmimise põhjused	Kood 1 Suurem palk Kood 2 Vanus Kood 3 Teadmatus lepingutest
Kategooria 5 Ümbrikupalga vastuvõtmise põhjused	Kood 1 Teadmatus riskidest Kood 2 Suurem palgatulu Kood 3 Ülemuse surve Kood 4 Juhutöö

<p>Kategooria 6</p> <p>Ümbrikupalga mõistest arusaam</p>	<p>Kood 1 Maksud tasumata</p> <p>Kood 2 Mitteametlik, ebaseaduslik</p> <p>Kood 3 Sularaha</p> <p>Kood 4 Puuduvad hüved</p> <p>Kood 5 Mustalt saadud raha</p> <p>Kood 6 Ei kajastu kusagil</p> <p>Kood 7 Ebaturvaline</p> <p>Kood 8 Palk ümbrikus</p> <p>Kood 9 Puudub leping</p> <p>Kood 10 Suurem palgatulu</p>
<p>Kategooria 7</p> <p>Ümbrikupalgaga kaasnevad risked</p>	<p>Kood 1 Trahv</p> <p>Kood 2 Ei pruugi saada kokkulepitud tasu</p> <p>Kood 3 Tööandja ei pea andma puhkust</p> <p>Kood 4 Ei saa hüvitisi</p> <p>Kood 5 Puudub ravikindlustus</p> <p>Kood 6 Kogumispensioni ei laeku</p> <p>Kood 7 Vaidluste korral halb asju tõendada</p>

	Kood 8 Mõjutab vanema hüvitise suurust
Kategooria 8 Miks peaks olema ümbrikupalga vastuvõtjale leebem karistus	<p>Kood 1 Raske majanduslik olukord, puudub valik</p> <p>Kood 2 Teha rohkem teavitustööd tegema</p> <p>Kood 3 Maksukoormus liiga suur</p> <p>Kood 4 Õpilasi ei peaks maksustama</p> <p>Kood 5 Karistama peaks hoopis tööandjat</p> <p>Kood 6 Ei puutu minusse</p>
Kategooria 9 Miks peaks olema ümbrikupalga vastuvõtjale leebem karistus	<p>Kood 1 Ollakse liiga leebe</p> <p>Kood 2 Ei panustata teistega võrdselt majandusse</p> <p>Kood 3 Ei puutu minusse</p>
Kategooria 10 Meetmed, mis vähendaksid ümbrikupalka	<p>Kood 1 Suurem teadlikkus riskidest</p> <p>Kood 2 Rangem riiklik järelvalve</p> <p>Kood 3 Rangemad karistused</p> <p>Kood 4 Maksude vähendamine</p>

	Kood 5 Ettevõtete informeerimine
Kategooria 11 Miks peetakse end maksuteadlikeks	<p>Kood 1 Maksuteadmised ülikoolist</p> <p>Kood 2 Vajalikud teadmised olemas</p> <p>Kood 3 Oskus uurida</p> <p>Kood 4 Teadlikkus maksudest, mida makstakse</p> <p>Kood 5 Seadustega kursis olek</p> <p>Kood 6 Ettevõtja kogemus</p> <p>Kood 7 Raamatupidamise oskus</p>
Kategooria 12 Miks ei peeta end maksuteadlikeks	Kood 1 Raskused seadustest arusaamisel
Kategooria 13 Miks peetakse end tööle asudes teadlikeks enda õigustest ja kohustustest	<p>Kood 1 Suur töökogemus</p> <p>Kood 2 Oskus leida informatsiooni</p> <p>Kood 3 Teadmised ülikoolist</p> <p>Kood 4 Lepingutega tutvumine</p> <p>Kood 5 Seadustega kursis olemine</p>

	Kood 6 Tööandja kogemus
Kategooria 14 Miks ei peeta end tööle asudes teadlikeks enda õigustest ja kohustustest	Kood 1 Väike töökogemus Kood 2 Loodetakse tööandjale
Kategooria 15 Kuidas kontrollida, kas tööandja on töötaja tööle registreerinud	Kood 1 TÖR Kood 2 MTA-veebileht Kood 3 Eesti riigiportaal Kood 4 Tööinspeksioon Kood 5 Töötukassa
Kategooria 16 Mis motiveerib makse maksuma	Kood 1 Suurem pension Kood 2 Hüvitised Kood 3 Tasuta haridus Kood 4 Kindlustatud avalik kord ja julgeolek Kood 5 Avalikud teenused ja hüved Kood 6 Riigi raha tõhus kasutus Kood 7 Miski ei motiveeri Kood 8 Suurem läbipaistvus raha kasutamisel